

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

MACIEJ SZPUNAR

της 1ης Ιουλίου 2021¹

Υπόθεση C-638/19 P

**Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά**

European Food SA,

Starmill SRL,

Multipack SRL,

Scandic Distilleries SA,

Ioan Micula,

Viorel Micula,

European Drinks SA,

Rieni Drinks SA,

Transilvania General Import-Export SRL,

West Leasing SRL, πρώην West Leasing International SRL

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατική ενίσχυση – Διαιτησία – Ενίσχυση προκύπτουσα από την αποζημίωση ορισμένων οικονομικών φορέων την οποία επιδίκασε διαιτητικό δικαστήριο – Διμερές επενδυτική συμφωνία – Εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης»

I. Εισαγωγή

1. Από τη σύγκρουση μεταξύ του δικαίου της Ένωσης και του δικαίου της διαιτησίας σε επενδυτική διαφορά έχουν ανακύψει πλείονα ζητήματα για την επίλυση των οποίων δεν αρκεί η νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση *Achmea*². Επομένως, η υπό κρίση υπόθεση, χαρακτηριστική της συγκρουσιακής αυτής σχέσης, παρέχει στο Δικαστήριο την ευπρόσδεκτη ευκαιρία να διευκρινίσει περαιτέρω, υπενθυμίζοντας την υποκείμενη στην ως άνω απόφαση συλλογιστική, τις αρχές που διέπουν το ζήτημα της συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης των διαιτητικών διαδικασιών που βασίζονται σε διμερείς επενδυτικές συμφωνίες συναφθείσες μεταξύ δύο κρατών μελών, στο ιδιαίτερο πλαίσιο διαιτητικής διαδικασίας η οποία έχει κινηθεί βάσει διμερούς επενδυτικής συμφωνίας που συνήφθη μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018 (C-284/16, στο εξής: απόφαση *Achmea*, EU:C:2018:158).

2. Η υπό κρίση υπόθεση βρίσκεται στο σημείο συμβολής της διαιτησίας σε επενδυτική διαφορά και του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων και συνιστά επίσης ευκαιρία να εξεταστεί το ζήτημα της έκτασης της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής βάσει των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ στο πλαίσιο αυτό.

3. Με την αίτηση αναιρέσεως, η Επιτροπή ζητεί την αναίρεση της απόφασεως του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 18ης Ιουνίου 2019, *European Food SA κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-624/15, T-694/15 και T-704/15, EU:T:2019:423, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση (ΕΕ) 2015/1470 της Επιτροπής, της 30ής Μαρτίου 2015, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.38517 (2014/C) (πρώην 2014/NN) την οποία έθεσε σε εφαρμογή η Ρουμανία – Διαιτητική απόφαση *Micula* κατά Ρουμανίας της 11ης Δεκεμβρίου 2013 (ΕΕ 2015, L 232, σ. 43, στο εξής: επίδικη απόφαση).

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Η Σύμβαση ICSID

4. Η σύμβαση για τον διακανονισμό διαφορών από επενδύσεις μεταξύ κρατών και υπηκόων άλλων κρατών της 18ης Μαρτίου 1965 (στο εξής: Σύμβαση ICSID), η οποία τέθηκε σε ισχύ ως προς τη Ρουμανία στις 12 Οκτωβρίου 1975, ορίζει στο άρθρο 53, παράγραφος 1, τα εξής:

«Η απόφασις δεσμεύει τα μέρη μη υποκείμενη εις έφεσιν ή έτερον ένδικον μέσον πλην των εν τη παρούση Συμφωνία προβλεπομένων. Έκαστον μέρος οφείλει να συμμορφωθή προς την απόφασιν κατά τους ορισμούς αυτής [...]».

5. Το άρθρο 54, παράγραφος 1, της Σύμβασης ICSID ορίζει τα εξής:

«Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος αναγνωρίζει πάσαν απόφασιν εκδοθείσαν εν τω πλαισίω της παρούσης Συμφωνίας ως υποχρεωτικήν και θέλει εξασφαλίσει την εκτέλεσιν εν τω εδάφει αυτής των υπό της αποφάσεως επιβαλλομένων χρηματικών υποχρεώσεων ως εάν επρόκειτο περί οριστικής αποφάσεως δικαστηρίου λειτουργούντος εν τω εδάφει του Κράτους τούτου [...]».

B. Η συμφωνία του 1995

6. Η ευρωπαϊκή συμφωνία σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρουμανίας, αφετέρου³ (στο εξής: συμφωνία του 1995), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 1995, προέβλεπε στο άρθρο 64, παράγραφοι 1 και 2, τα εξής:

«1. Τα ακόλουθα είναι ασυμβίβαστα με την ορθή λειτουργία της παρούσας συμφωνίας, στο βαθμό που ενδέχεται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ της Κοινότητας και της Ρουμανίας:

[...]

iii) οποιαδήποτε δημόσια ενίσχυση που νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής.

³ ΕΕ 1994, L 357, σ. 2.

2. Οποιαδήποτε πρακτική αντίθετη προς το παρόν άρθρο αξιολογείται με βάση τα κριτήρια που προκύπτουν από την εφαρμογή των κανόνων των άρθρων [101, 102 και 107 ΣΛΕΕ].»

7. Τα άρθρα 69 και 71 της συμφωνίας του 1995 επέβαλλαν στη Ρουμανία να ευθυγραμμίσει την εθνική νομοθεσία της με το κοινοτικό κεκτημένο.

Γ. Η ΔΕΣ

8. Η διμερής επενδυτική συμφωνία που συνήφθη στις 29 Μαΐου 2002 μεταξύ της Κυβέρνησης του Βασιλείου της Σουηδίας και της Ρουμανικής Κυβέρνησης για την προώθηση και την αμοιβαία προστασία των επενδύσεων (στο εξής: ΔΕΣ), τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2003 και ορίζει στο άρθρο 2, παράγραφος 3, τα εξής:

«Κάθε συμβαλλόμενο μέρος διασφαλίζει ανά πάσα στιγμή δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των επενδύσεων που πραγματοποιούνται από επενδυτές του άλλου συμβαλλόμενου μέρους και δεν εμποδίζει με αυθαίρετα μέτρα ή με μέτρα που εισάγουν διακρίσεις τη διοίκηση, τη διαχείριση, τη διατήρηση, τη χρήση, την εκμετάλλευση ή τη διάθεση από τους ως άνω επενδυτές των εν λόγω επενδύσεων.»

9. Το άρθρο 7 της ΔΕΣ προβλέπει ότι οι διαφορές μεταξύ των επενδυτών και των συμβαλλόμενων χωρών επιλύονται, μεταξύ άλλων, από διαιτητικό δικαστήριο, συνιστάμενο υπό την αιγίδα της Σύμβασης ICSID.

Δ. Η Συνθήκη Προσχώρησης και η Πράξη Προσχώρησης

10. Δυνάμει της Συνθήκης για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁴, η οποία υπεγράφη στο Λουξεμβούργο στις 25 Απριλίου 2005, η Ρουμανία προσχώρησε στην Ένωση από 1ης Ιανουαρίου 2007.

11. Το άρθρο 2 της Πράξης περί των όρων προσχωρήσεως της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση⁵ (στο εξής: Πράξη Προσχώρησης) ορίζει τα εξής:

«Από την ημερομηνία προσχώρησης, οι διατάξεις των αρχικών Συνθηκών και οι πριν από την προσχώρηση θεσπισθείσες πράξεις των οργάνων [...] δεσμεύουν [...] τη Ρουμανία και εφαρμόζονται [στο εν λόγω κράτος], υπό τους όρους που προβλέπονται στις Συνθήκες αυτές και στην παρούσα Πράξη.»

⁴ Συνθήκη μεταξύ του Βασιλείου του Βελγίου, της Τσεχικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Δανίας, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Ιρλανδίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας, της Σλοβακικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας, του Βασιλείου της Σουηδίας, του Βασιλείου του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας (κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2005, L 157, σ. 11).

⁵ ΕΕ 2005, L 157, σ. 203.

12. Το κεφάλαιο 2 του παραρτήματος V της Πράξης Προσχώρησης, το οποίο επιγράφεται «Πολιτική ανταγωνισμού», περιλαμβάνει τις ακόλουθες διατάξεις:

«1. Τα ακόλουθα συστήματα ενισχύσεων και ατομικά καθεστώτα ενίσχυσης που παράγουν αποτελέσματα σε νέο κράτος μέλος πριν από την ημερομηνία προσχώρησης και εφαρμόζονται ακόμη και μετά την ημερομηνία αυτή, θεωρούνται, κατά την προσχώρηση, ως υφιστάμενη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου [108], παράγραφος 1, [ΣΛΕΕ]:

α) μέτρα ενίσχυσης που έχουν τεθεί σε ισχύ πριν από τις 10 Δεκεμβρίου 1994,

β) μέτρα ενίσχυσης που απαριθμούνται στο Προσάρτημα του παρόντος Παραρτήματος,

γ) μέτρα ενίσχυσης τα οποία αξιολογήθηκαν από την αρχή εποπτείας των κρατικών ενισχύσεων του νέου κράτους μέλους πριν από την ημερομηνία προσχώρησης και κρίθηκαν συμβατά με το κεκτημένο και για τα οποία η Επιτροπή δεν προέβαλε αντιρρήσεις λόγω σοβαρών αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα του μέτρου με την [εσωτερική] αγορά, σύμφωνα με τη διαδικασία της παραγράφου 2.

Όλα τα ευρισκόμενα ακόμα σε ισχύ μετά την ημερομηνία προσχώρησης μέτρα, τα οποία αποτελούν κρατική ενίσχυση και δεν πληρούν τις ανωτέρω προϋποθέσεις, θεωρούνται ως νέα ενίσχυση, κατά την προσχώρηση, για τους σκοπούς της εφαρμογής του άρθρου [108], παράγραφος 3, [ΣΛΕΕ].

[...]

5. Όσον αφορά τη Ρουμανία, η παράγραφος 1, στοιχείο γ), εφαρμόζεται μόνο σε μέτρα ενίσχυσης τα οποία αξιολογήθηκαν από τη ρουμανική αρχή εποπτείας των κρατικών ενισχύσεων μετά από την ημερομηνία αυτή, την οποία αποφάσισε η Επιτροπή βάσει διαρκούς παρακολούθησης των δεσμεύσεων που ανέλαβε η Ρουμανία κατά τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης, και εκτιμήθηκε ότι οι επιδόσεις της Ρουμανίας όσον αφορά την εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων κατά την προ τη[ς] προσχώρησ[η]ς περίοδο έφθασαν σε ικανοποιητικό επίπεδο. Το ικανοποιητικό αυτό επίπεδο θα θεωρηθεί ότι έχει επιτευχθεί μόνο εφόσον η Ρουμανία αποδείξει τη συνεπή εφαρμογή πλήρους και κατάλληλου ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων για όλα τα μέτρα ενίσχυσης που χορηγούνται στη Ρουμανία, συμπεριλαμβανομένης της λήψης και της εφαρμογής πλήρως και ορθά αιτιολογημένων αποφάσεων από τη ρουμανική εθνική αρχή εποπτείας των κρατικών ενισχύσεων μαζί με ακριβή αξιολόγηση του χαρακτήρα κάθε μέτρου ως κρατική ενίσχυση και ορθή εφαρμογή των κριτηρίων συμβατότητας.

Η Επιτροπή μπορεί να διαφωνήσει, λόγω σοβαρών αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα με την [εσωτερική] αγορά, με οποιοδήποτε μέτρο ενίσχυσης που χορηγήθηκε στην προενταξιακή περίοδο μεταξύ της 1ης Σεπτεμβρίου 2004 και της ημερομηνίας που καθορίζει η ανωτέρω απόφαση της Επιτροπής όπου διαπιστώνεται ότι οι επιδόσεις σχετικά με την εφαρμογή έχουν φθάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο. Απόφαση της Επιτροπής να προβάλει αντιρρήσεις για κάποιο μέτρο θεωρείται ως απόφαση έναρξης της επίσημης διαδικασίας έρευνας κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999⁶. Εάν παρόμοια απόφαση ληφθεί πριν από την ημερομηνία προσχώρησης, η απόφαση παράγει αποτελέσματα μόνον από την ημερομηνία προσχώρησης.

⁶ Κανονισμός του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1).

Όταν η Επιτροπή εκδίδει αρνητική απόφαση μετά την έναρξη της επίσημης διαδικασίας έρευνας, η Επιτροπή αποφασίζει ότι η Ρουμανία λαμβάνει κάθε αναγκαίο μέτρο για την ουσιαστική αναζήτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο. Η ενίσχυση που πρέπει να αναζητηθεί περιλαμβάνει και τους σχετικούς τόκους, υπολογιζόμενους με το δέον επιτόκιο που ορίζει ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 794/2004⁷ και καταβλητέους από την ίδια ημερομηνία.»

III. Το ιστορικό της διαφοράς και η επίδικη απόφαση

13. Το ιστορικό της διαφοράς εκτέθηκε στις σκέψεις 1 έως 42 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και, για τις ανάγκες τις παρούσας διαδικασίας, συνοψίζεται ως εξής.

14. Στις 2 Οκτωβρίου 1998 η Ρουμανία εξέδωσε το έκτακτο κυβερνητικό διάταγμα 24/1998 (στο εξής: ΕΚΔ 24), με το οποίο χορήγησε σε ορισμένους επενδυτές σε μειονεκτούσες περιφέρειες, οι οποίοι είχαν λάβει πιστοποιητικό μόνιμου επενδυτή, σειρά κινήτρων, μεταξύ των οποίων διευκολύνσεις όπως απαλλαγή από την καταβολή τελωνειακών δασμών και φόρου προστιθέμενης αξίας για τα μηχανήματα, επιστροφή τελωνειακών δασμών για τις πρώτες ύλες, καθώς και απαλλαγή από την καταβολή φόρου επί των κερδών για όσο διάστημα η σχετική περιοχή θεωρούνταν μειονεκτούσα περιφέρεια.

15. Με απόφαση της 25ης Μαρτίου 1999, η Ρουμανική Κυβέρνηση κήρυξε τη ζώνη μεταλλευτικής δραστηριότητας Ștei-Nucet, στον νομό Bihor, μειονεκτούσα περιφέρεια για περίοδο δέκα ετών, με ισχύ από την 1η Απριλίου 1999.

16. Προκειμένου να συμμορφωθεί με την υποχρέωσή της εναρμόνισης βάσει της συμφωνίας του 1995, η Ρουμανία θέσπισε το 1999 τον νόμο 143/1999 περί κρατικών ενισχύσεων, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2000. Με τον νόμο αυτόν, ο οποίος επαναλάμβανε τον ορισμό της έννοιας των κρατικών ενισχύσεων που προβλεπόταν στο άρθρο 64 της συμφωνίας του 1995 και στο νυν άρθρο 107 ΣΛΕΕ, το Consiliul Concurenței (Συμβούλιο Ανταγωνισμού, Ρουμανία) ορίστηκε εθνική αρχή επιφορτισμένη με την εποπτεία των κρατικών ενισχύσεων, αρμόδια για την εκτίμηση του συμβατού των κρατικών ενισχύσεων που χορηγεί η Ρουμανία στις επιχειρήσεις προς την εσωτερική αγορά.

17. Στις 15 Μαΐου 2000 το Συμβούλιο Ανταγωνισμού εξέδωσε την απόφαση αριθ. 244/2000, με την οποία διαπίστωσε ότι αρκετά από τα κίνητρα που είχαν χορηγηθεί με το ΕΚΔ 24 έπρεπε να θεωρηθούν κρατικές ενισχύσεις και να καταργηθούν.

18. Την 1η Ιουλίου 2000 το έκτακτο κυβερνητικό διάταγμα 75/2000 τροποποίησε το ΕΚΔ 24 (στο εξής, από κοινού: ΕΚΔ).

19. Στο πλαίσιο της προσφυγής του ενώπιον του Curtea de Apel București (εφετείο Βουκουρεστίου, Ρουμανία), το Συμβούλιο Ανταγωνισμού προέβαλε ότι, παρά την έκδοση του έκτακτου κυβερνητικού διατάγματος 75/2000, η υπ' αριθ. 244/2000 απόφασή του δεν είχε τεθεί σε εφαρμογή. Η προσφυγή αυτή απορρίφθηκε με απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2001, η οποία επικυρώθηκε από το Înalta Curtea de Casație și Justiție (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ρουμανία) με απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2002.

⁷ Κανονισμός της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 659/1999 (ΕΕ 2004, L 140, σ. 1).

20. Ο Ioan Micula και ο Viorel Micula, προσφεύγοντες πρωτοδίκως, είναι Σουηδοί υπήκοοι διαμένοντες στη Ρουμανία και οι μέτοχοι πλειοψηφίας της εταιρίας European Food and Drinks Group, η οποία δραστηριοποιείται στην παραγωγή τροφίμων και ποτών στην περιοχή Ștei-Nucet του νομού Bihor (Ρουμανία). Οι εταιρίες European Food SA, Starmill SRL, Multipack SRL, Scandic Distilleries SA, European Drinks SA, Rieni Drinks SA, Transilvania General Import-Export SRL και West Leasing SRL (πρώην West Leasing International SRL), επίσης προσφεύγουσες, ανήκουν στην εταιρία European Food and Drinks Group.

21. Βάσει των πιστοποιητικών μόνιμων επενδυτών τα οποία χορηγήθηκαν την 1η Ιουνίου 2000 στην European Food και στις 17 Μαΐου 2002 στις Starmill και Multipack, οι εταιρίες αυτές πραγματοποίησαν επενδύσεις στη ζώνη μεταλλευτικής δραστηριότητας Ștei-Nucet.

22. Τον Φεβρουάριο του 2000 η Ρουμανία ξεκίνησε τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις για την προσχώρησή της στην Ένωση. Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων αυτών, η Ένωση, με την κοινή θέση της 21ης Νοεμβρίου 2001, διαπίστωσε ότι υπήρχαν στη Ρουμανία «ορισμένα υφιστάμενα, καθώς και νέα ασυμβίβαστα καθεστώτα ενισχύσεων τα οποία δεν [είχαν] εναρμονιστεί με το κερτημένο», περιλαμβανομένων των «μέσων διευκόλυνσης που [παρέχονταν] βάσει του [ΕΚΔ]».

23. Στις 26 Αυγούστου 2004, διευκρινίζοντας ότι, «προκειμένου να πληρούνται τα κριτήρια των κοινοτικών κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις, καθώς επίσης και για να ολοκληρωθούν οι διαπραγματεύσεις για το κεφάλαιο αριθ. 6 σχετικά με την πολιτική ανταγωνισμού, [ήταν] απαραίτητο να εξαλειφθούν όλες οι μορφές κρατικών ενισχύσεων στην εθνική νομοθεσία οι οποίες [ήταν] ασυμβίβαστες με το κοινοτικό κερτημένο στον τομέα αυτό», η Ρουμανία κατήργησε όλα τα κίνητρα που είχαν χορηγηθεί δυνάμει του ΕΚΔ, με εξαίρεση τη διευκόλυνση όσον αφορά τον φόρο εταιριών. Η εν λόγω κατάργηση τέθηκε σε ισχύ στις 22 Φεβρουαρίου 2005.

24. Την 1η Ιανουαρίου 2007 η Ρουμανία προσχώρησε στην Ένωση.

25. Στις 28 Ιουλίου 2005 πέντε εκ των προσφευγόντων πρωτοδίκως, οι I. Micula, V. Micula, European Food, Starmill και Multipack (στο εξής: προσφυγόντες στη διαιτητική διαδικασία), ζήτησαν τη σύσταση διαιτητικού δικαστηρίου βάσει του άρθρου 7 της ΔΕΣ, με αίτημα να αποζημιωθούν για τις ζημίες που υπέστησαν λόγω της κατάργησης των κινήτρων του ΕΚΔ.

26. Με τη διαιτητική απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2013 (στο εξής: διαιτητική απόφαση), το διαιτητικό δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, με την κατάργηση των κινήτρων του ΕΚΔ, η Ρουμανία δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει τη δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των επενδύσεων και, ως εκ τούτου, επιδίκασε υπέρ των προσφυγόντων στη διαιτητική διαδικασία αποζημίωση εις βάρος της Ρουμανίας ύψους 791 882 452 ρουμανικών λεί (RON) (περίπου 178 εκατομμυρίων ευρώ).

27. Με επιστολή της 31ης Ιανουαρίου 2014 οι υπηρεσίες της Επιτροπής ενημέρωσαν τις ρουμανικές αρχές ότι τυχόν εφαρμογή ή εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης θα συνιστούσε νέα ενίσχυση και θα έπρεπε να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή.

28. Στις 20 Φεβρουαρίου 2014 οι ρουμανικές αρχές ενημέρωσαν τις υπηρεσίες της Επιτροπής για την καταβολή μέρους της αποζημίωσης την οποία είχε επιδικάσει το διαιτητικό δικαστήριο στους προσφυγόντες στη διαιτητική διαδικασία, μέσω συμψηφισμού με τους φόρους τους οποίους όφειλε στις ρουμανικές αρχές η European Food.

29. Στις 26 Μαΐου 2014 η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C(2014) 3192, με την οποία απαίτησε από τη Ρουμανία, βάσει του άρθρου 11, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, να αναστείλει αμέσως κάθε πράξη που μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή ή την εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης, καθόσον κάτι τέτοιο θα συνιστούσε χορήγηση παράνομης κρατικής ενίσχυσης, έως ότου η Επιτροπή λάβει τελική απόφαση επί του συμβιβάσιμου της εν λόγω κρατικής ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά.

30. Με επιστολή της 1ης Οκτωβρίου 2014 η Επιτροπή ενημέρωσε τη Ρουμανία για την απόφασή της να κινήσει τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ σχετικά με τη μερική εφαρμογή της διαιτητικής απόφασης από τη Ρουμανία στις αρχές του 2014, καθώς και σχετικά με τυχόν περαιτέρω εφαρμογή ή εκτέλεση αυτής.

31. Σύμφωνα με τις ρουμανικές αρχές, η διαιτητική απόφαση έχει εφαρμοστεί πλήρως.

32. Στις 30 Μαρτίου 2015 η Επιτροπή εξέδωσε την επίδικη απόφαση, με την οποία έκρινε ότι η καταβολή της αποζημίωσης που επιδικάστηκε από το διαιτητικό δικαστήριο προς την ενιαία οικονομική μονάδα που αποτελείται από τους Ioan και Viorel Micula και τις European Food, Starmill, Multipack, Scandic Distilleries, European Drinks, Rieni Drinks, Transilvania General Import-Export και West Leasing συνιστούσε κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και έπρεπε να ανακτηθεί.

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

33. Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 6, 30 και 28 Νοεμβρίου 2015, αντιστοίχως, άσκησαν προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως η European Food, η Starmill, η Multipack και η Scandic Distilleries στην υπόθεση T-624/15, ο Ioan Micula στην υπόθεση T-694/15 και ο Viorel Micula, η European Drinks, η Rieni Drinks, η Transilvania General Import-Export και η West Leasing στην υπόθεση T-704/15. Το Γενικό Δικαστήριο επέτρεψε την παρέμβαση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Ουγγαρίας προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής. Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 68 του Κανονισμού Διαδικασίας του, το Γενικό Δικαστήριο συνεκδίκασε τις τρεις αυτές υποθέσεις προς έκδοση κοινής αποφάσεως περατώνουσας τη δίκη.

34. Προς στήριξη κάθε προσφυγής, οι προσφεύγοντες προέβαλαν οκτώ λόγους ακυρώσεως, ορισμένοι εκ των οποίων υποδιαιρούνταν σε πλείονα σκέλη.

35. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο, αφενός, έκανε δεκτό το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15 και το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου ακυρώσεως στην υπόθεση T-704/15, τα οποία αφορούσαν αναρμοδιότητα της Επιτροπής και αδυναμία εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης σε κατάσταση προγενέστερη της προσχώρησης της Ρουμανίας στην Ένωση. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, στις σκέψεις 59 έως 93 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι, εκδίδοντας την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή είχε ασκήσει αναδρομικώς τις αρμοδιότητες που διαθέτει δυνάμει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ και του κανονισμού 659/1999 σε πράξεις προγενέστερες της προσχώρησης και ότι, ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν μπορούσε να χαρακτηρίσει το επίμαχο μέτρο «κρατική ενίσχυση», κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

36. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο έκανε δεκτό το δεύτερο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15 και το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στην υπόθεση T-704/15, τα οποία αφορούσαν εσφαλμένο χαρακτηρισμό του «πλεονεκτήματος» και της «ενίσχυσης», κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, στη διαιτητική απόφαση. Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, στις σκέψεις 94 έως 111 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η επίδικη απόφαση ήταν παράνομη καθόσον χαρακτήριζε «πλεονέκτημα» και «ενίσχυση», κατά την έννοια της διάταξης αυτής, την αποζημίωση που επιδίκασε το διαιτητικό δικαστήριο με σκοπό την αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν από την κατάργηση των μέτρων παροχής φορολογικών κινήτρων, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα προ της ημερομηνίας έναρξης ισχύος του δικαίου της Ένωσης στη Ρουμανία.

37. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την επίδικη απόφαση στο σύνολό της, χωρίς να εξετάσει τα λοιπά σκέλη των ως άνω λόγων ακυρώσεως και τους λοιπούς λόγους ακυρώσεως.

V. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων

38. Με την αίτηση αναιρέσεως, η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τη Δημοκρατία της Πολωνίας, ζητεί από το Δικαστήριο:

- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση·
- να απορρίψει το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου ακυρώσεως και το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως που προβλήθηκαν στην υπόθεση T-704/15, καθώς και το πρώτο και το δεύτερο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως που προβλήθηκαν στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15·
- να αναπέμψει τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-624/15, T-694/15 και T-704/15 στο Γενικό Δικαστήριο προς έκδοση νέας απόφασης και
- να επιφυλαχθεί ως προς τα δικαστικά έξοδα.

39. Με το υπόμνημά του επί της αιτήσεως αναιρέσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας ζητεί από το Δικαστήριο:

- να δεχθεί την αίτηση αναιρέσεως, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να απορρίψει την πρωτοδίκως ασκηθείσα προσφυγή ως απαράδεκτη και
- επικουρικώς, να δεχθεί την αίτηση αναιρέσεως, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να απορρίψει την πρωτοδίκως ασκηθείσα προσφυγή ως αβάσιμη.

40. Η European Food, η Starmill, η Multipack και η Scandic Distilleries καθώς και ο I. Micula (στο εξής: European Food κ.λπ.) ζητούν από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως·
- επικουρικώς, να ακυρώσει την επίδικη απόφαση·
- επικουρικότερον, να αναπέμψει τις υποθέσεις ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προς έκδοση νέας απόφασης·

- να καταδικάσει την Επιτροπή και τους παρεμβαίνοντες στα δικαστικά έξοδά τους καθώς και στα δικαστικά έξοδα των European Food κ.λπ. τόσο της πρωτόδικης όσο και της αναιρετικής διαδικασίας.

41. Ο Viorel Micula, η European Drinks, η Rieni Drinks, η Transilvania General Import-Export και η West Leasing (στο εξής: Viorel Micula κ.λπ.) ζητούν από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως·
- επικουρικώς, να κάνει δεκτό τον δεύτερο λόγο ακυρώσεως που οι ίδιοι προέβαλαν στην υπόθεση T-704/15 και, ως εκ τούτου, να ακυρώσει την επίδικη απόφαση·
- επικουρικότερον, να αναπέμψει τις υποθέσεις ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προς έκδοση νέας απόφασης·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδά της καθώς και στα έξοδα των Viorel Micula κ.λπ. τόσο της πρωτόδικης όσο και της αναιρετικής διαδικασίας και
- να καταδικάσει την Ουγγαρία και το Βασίλειο της Ισπανίας στα δικαστικά έξοδά τους τόσο της πρωτόδικης όσο και της αναιρετικής διαδικασίας.

42. Με την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας, υποστηριζόμενο από τη Δημοκρατία της Πολωνίας, ζητεί από το Δικαστήριο:

- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση·
- να απορρίψει ως απαράδεκτη την προσφυγή ακυρώσεως και
- να καταδικάσει τους European Food κ.λπ. και τους Viorel Micula κ.λπ. στα δικαστικά έξοδα.

43. Η Επιτροπή ζητεί να γίνει δεκτή η αντίθετη αίτηση αναιρέσεως.

44. Οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. ζητούν να απορριφθεί η αντίθετη αίτηση αναιρέσεως και να καταδικαστούν το Βασίλειο της Ισπανίας, η Επιτροπή και οι παρεμβαίνοντες στα δικαστικά έξοδά τους σε σχέση με την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως, καθώς και να καταδικαστεί το Βασίλειο της Ισπανίας στα έξοδα των European Food κ.λπ. και των Viorel Micula κ.λπ. της αναιρετικής διαδικασίας.

45. Η Επιτροπή, το Βασίλειο της Ισπανίας, η Δημοκρατία της Πολωνίας, οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. κατέθεσαν στο Δικαστήριο γραπτές παρατηρήσεις επί της αιτήσεως αναιρέσεως και επί της αντίθετης αιτήσεως αναιρέσεως.

46. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η οποία διεξήχθη στις 20 Απριλίου 2021, ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους η Επιτροπή, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, το Βασίλειο της Ισπανίας, η Δημοκρατία της Λεττονίας, η Δημοκρατία της Πολωνίας, οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ.

VI. Ανάλυση

47. Στο πλαίσιο της ανάλυσής μου, θα εξετάσω καταρχάς την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως σχετικά με τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης διαιτητικών διαδικασιών που βασίζονται σε ενδοενωσιακή ΔΕΣ, η οποία, εάν γίνει δεκτή, θα συνεπάγεται το απαράδεκτο της προσφυγής. Καθόσον εκτιμώ ότι οι λόγοι που προβλήθηκαν προς στήριξη της αντίθετης αιτήσεως αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν, θα εξετάσω εν συνεχεία την αίτηση αναιρέσεως, η οποία αφορά το ζήτημα της αρμοδιότητας της Επιτροπής κατά το δίκαιο περί κρατικών ενισχύσεων στο πλαίσιο της προσχώρησης κράτους στην Ένωση.

A. Επί της αντίθετης αιτήσεως αναιρέσεως

48. Με την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας, το οποίο υποστηρίζουν με τις γραπτές παρατηρήσεις τους η Επιτροπή και η Δημοκρατία της Πολωνίας, ισχυρίζεται ότι η επίμαχη διαιτητική διαδικασία και η επακόλουθη διαιτητική απόφαση παραβιάζουν την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και θίγουν την αυτονομία του δικαίου της Ένωσης, σύμφωνα με τις αρχές που διατύπωσε το Δικαστήριο στην απόφαση *Achmea*. Ως εκ τούτου, οι προσφεύγοντες δεν είχαν έννομο συμφέρον, καθότι επιδίωκαν την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως προκειμένου να επιτύχουν την εκτέλεση διαιτητικής απόφασης αντίθετης προς το άρθρο 19 ΣΕΕ και στα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ.

1. Επί του παραδεκτού της αντίθετης αιτήσεως αναιρέσεως

49. Οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. υποστηρίζουν ότι η αντίθετη αίτηση αναιρέσεως του Βασιλείου της Ισπανίας είναι απαράδεκτη.

50. Κατ' αυτούς, πρώτον, το Βασίλειο της Ισπανίας δεν μπορεί να μετάσχει στη διαδικασία ως αναιρεσίβλητο, κατά την έννοια του άρθρου 172 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, και, επομένως, δεν μπορεί να μετάσχει στη διαδικασία ως ανταναιρεσίον.

51. Συναφώς, επισημαίνεται ότι, με έγγραφο της 17ης Μαρτίου 2020, οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. ζήτησαν από το Δικαστήριο να μην επιτρέψει τη συμμετοχή του Βασιλείου της Ισπανίας ως διαδίκου στην παρούσα διαδικασία, καθότι το εν λόγω κράτος δεν απέδειξε ότι έχει συμφέρον να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί η αίτηση αναιρέσεως, κατά την έννοια του άρθρου 172 του Κανονισμού Διαδικασίας. Με έγγραφο της 29ης Μαρτίου 2020, κατόπιν απόφασης του Προέδρου του Δικαστηρίου, αφού άκουσε τον εισηγητή δικαστή και τον γενικό εισαγγελέα, η Γραμματεία του Δικαστηρίου ενημέρωσε τους διαδίκους ότι η αίτησή τους απορρίφθηκε καθότι, κατ' ουσίαν, δεδομένου ότι του επετράπη, ως κράτος μέλος, να παρέμβει στην πρωτόδικη διαδικασία, βάσει του άρθρου 40 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, το Βασίλειο της Ισπανίας έχει αυτομάτως συμφέρον να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί η αίτηση αναιρέσεως.

52. Συγκεκριμένα, αφενός, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η απόρριψη από το Γενικό Δικαστήριο των υποβληθέντων αιτημάτων αρκεί ώστε να δικαιολογείται το συμφέρον του οικείου διαδίκου να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί η αίτηση αναιρέσεως⁸. Στο μέτρο που ζήτησε από το Γενικό Δικαστήριο να απορρίψει τις προσφυγές των προσφευγόντων, το Βασίλειο της Ισπανίας έχει κατ' ανάγκη συμφέρον να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί η αίτηση αναιρέσεως, κατά την έννοια του άρθρου 172 του Κανονισμού Διαδικασίας.

⁸ Βλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2018, *Makhlouf κατά Συμβουλίου* (C-458/17 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:441, σκέψη 32).

53. Αφετέρου, εν πάση περιπτώσει, το άρθρο 40, πρώτο εδάφιο, και το άρθρο 56, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου αναγνωρίζουν στα κράτη μέλη το καθεστώς «προνομιούχων προσφευγόντων», το οποίο τα απαλλάσσει από την υποχρέωση να αποδείξουν ότι έχουν έννομο συμφέρον για την άσκηση αναιρέσεως –και, επομένως, κατά μείζονα λόγο, αντίθετης αιτήσεως αναιρέσεως– ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης⁹.

54. Δεύτερον, κατά τους European Food κ.λπ. και τους Viorel Micula κ.λπ., βάσει του άρθρου 178, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, η αντίθετη αίτηση αναιρέσεως είναι απαράδεκτη, καθόσον, αφενός, το Βασίλειο της Ισπανίας περιορίζεται να επαναλάβει με αυτήν τα ίδια επιχειρήματα τα οποία προέβαλε με το υπόμνημα επί της αιτήσεως αναιρέσεως ή παραπέμπει στα όσα εξέθεσε στο πλαίσιο αυτού και, αφετέρου, επιδιώκει συγχρόνως να διευρύνει το αντικείμενο της διαφοράς.

55. Είναι αληθές ότι τα επιχειρήματα που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας στην αίτηση αντίθετης αναιρέσεως και στο υπόμνημα επί της αιτήσεως αναιρέσεως είναι παρεμφερή. Υπογραμμίζεται, εντούτοις, ότι με την αίτηση αντίθετης αναιρέσεως το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβητεί το παραδεκτό της ασκηθείσας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγής. Σύμφωνα με τη νομολογία του, όμως, το Δικαστήριο οφείλει να αποφαίνεται, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, επί των λόγων που αφορούν το απαράδεκτο της προσφυγής¹⁰.

56. Επομένως, ακόμη και αν υποθεθεί ότι το υπόμνημα του Βασιλείου της Ισπανίας επί της αιτήσεως αναιρέσεως και η αίτηση αντίθετης αναιρέσεως συμπίπτουν σε κάποια σημεία, το Δικαστήριο οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα του παραδεκτού, το οποίο μπορεί να συζητηθεί εάν γίνει δεκτή η επιχειρηματολογία αυτού του κράτους μέλους, υποστηριζόμενου επ' αυτού από την Επιτροπή, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τη Δημοκρατία της Λεττονίας και τη Δημοκρατία της Πολωνίας.

57. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να εξεταστούν τα επιχειρήματα που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας στο πλαίσιο της αιτήσεως αντίθετης αναιρέσεως προκειμένου να αποδείξει το απαράδεκτο της προσφυγής.

2. Επί της ουσίας της αιτήσεως αντίθετης αναιρέσεως

58. Το Βασίλειο της Ισπανίας προβάλλει τρία επιχειρήματα προς στήριξη του λόγου ανταναιρέσεως που αφορά το ασύμβατο της επίμαχης διαιτητικής διαδικασίας με το δίκαιο της Ένωσης, το οποίο, κατά τη γνώμη του, συνεπάγεται το απαράδεκτο της προσφυγής ακυρώσεως που ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

59. Ομολογώ ότι διατηρώ κάποιες αμφιβολίες σχετικά με τις συνέπειες που έχει το ασύμβατο της επίμαχης διαιτητικής διαδικασίας προς το δίκαιο της Ένωσης στο έννομο συμφέρον των European Food κ.λπ. και των Viorel Micula κ.λπ., καθώς και στο παραδεκτό της ασκηθείσας ενώπιον του

⁹ Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Γαλλία κατά People's Mojahedin Organization of Iran (C-27/09 P, EU:C:2011:853, σκέψη 45). Βλ. επίσης Wathelet, M., Wildemeersch, J., *Contentieux européen*, Larcier, 2014, σ. 488.

¹⁰ Βλ. απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Bayerische Motoren Werke και Freistaat Sachsen κατά Επιτροπής (C-654/17 P, EU:C:2019:634, σκέψη 44).

Γενικού Δικαστηρίου προσφυγής¹¹. Εντούτοις, όπως θα καταδειχθεί, το επιχείρημα που αφορά τη μη συμβατότητα της διαιτητικής απόφασης με το δίκαιο της Ένωσης είναι απορριπτέο και, επομένως, παρέλκει η εξέταση των συνεπειών της για την κατάσταση των προσφευγόντων.

60. Θα αναλύσω την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως εξετάζοντας καταρχάς τα δύο πρώτα επιχειρήματα που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας, με τα οποία ζητεί, κατ' ουσίαν, την εφαρμογή στην επίμαχη διαιτητική διαδικασία των αρχών που διατύπωσε το Δικαστήριο στην απόφαση *Achmea*, η οποία κατέστη δυνατή με την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση.

61. Εν συνεχεία, θα εξετάσω το τελευταίο επιχείρημα του πρώτου λόγου ανταναιρέσεως, το οποίο δεν αφορά το ζήτημα των ενδοενωσιακών ΔΕΣ, αλλά εκείνο της συμβατότητας ενός μηχανισμού επίλυσης διαφορών μεταξύ κρατών μελών και τρίτων κρατών με την έννομη τάξη της Ένωσης.

α) Η εμβέλεια της απόφασης Achmea όσον αφορά διαιτητική διαδικασία βάσει ΔΕΣ συναφθείσας μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους, η οποία εκκρεμεί κατά τον χρόνο της προσχώρησης αυτής

62. Το Βασίλειο της Ισπανίας, η Επιτροπή, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Δημοκρατία της Λεττονίας και η Δημοκρατία της Πολωνίας υποστηρίζουν ότι, υπό το πρίσμα των αρχών που διατύπωσε το Δικαστήριο στην απόφαση *Achmea*, η επίμαχη διαιτητική διαδικασία δεν είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης.

63. Πρώτον, οι διάδικοι αυτοί υποστηρίζουν ότι η επίμαχη διαιτητική διαδικασία πρέπει, από την ημερομηνία προσχώρησης της Ρουμανίας στην Ένωση, να θεωρηθεί «ενδοενωσιακή» διαιτησία.

64. Δεύτερον, το διαιτητικό δικαστήριο που συστάθηκε βάσει της ΔΕΣ η οποία δεσμεύει το Βασίλειο της Σουηδίας και τη Ρουμανία, καλείται να ερμηνεύσει ή να εφαρμόσει το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα τη συμφωνία του 1995. Από την απόφαση *Achmea*, όμως, προκύπτει, κατά τους διαδίκους αυτούς, ότι αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης μηχανισμός επίλυσης διαφορών προβλεπόμενος από ΔΕΣ η οποία έχει συναφθεί μεταξύ δύο κρατών μελών και ορίζει ότι ένα διαιτητικό δικαστήριο το οποίο δεν εντάσσεται στο δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης και δεν υπάγεται στον έλεγχο δικαστηρίου κράτους μέλους μπορεί να ερμηνεύσει ή να εφαρμόσει το δίκαιο της Ένωσης.

65. Επομένως, από την ημερομηνία προσχώρησης της Ρουμανίας στην Ένωση, η επίμαχη διαιτητική διαδικασία αντιβαίνει στα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ.

1) Η δυνατότητα εφαρμογής ratione temporis της νομολογίας Achmea

66. Συντάσσομαι με την άποψη του Βασιλείου της Ισπανίας και της Επιτροπής ότι το δίκαιο της Ένωσης και, επομένως, η νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση *Achmea* εφαρμόζονται στη Ρουμανία από την ημερομηνία προσχώρησής της στην Ένωση¹².

¹¹ Ειδικότερα, από την επίμαχη απόφαση και την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η διαιτητική απόφαση εκτελέστηκε και ότι το μέτρο που αφορούσε η επίδικη απόφαση καταβλήθηκε στους European Food κ.λπ. και τους Viorel Micula κ.λπ. Στο μέτρο που η μη συμβατότητα της ήδη εκτελεσθείσας διαιτητικής απόφασης δεν συνεπάγεται καθεαυτήν για τους προσφεύγοντες την υποχρέωση επιστροφής της αποζημίωσης, η ακύρωση της επίμαχης απόφασης θα είχε κατ' ανάγκην επιπτώσεις στην κατάστασή τους, δεδομένου ότι η απόφαση αυτή καθορίζει το αν μπορούν να διατηρήσουν τα ποσά που τους κατέβαλε η Ρουμανία.

¹² Άρθρο 2 της Πράξης Προσχώρησης. Βλ. επίσης, επ' αυτού, Malferrari, L., «Protection des investissements intra-UE post Achmea et post avis CETA: entre (faux) mythes et (dures) réalités», σε Berramdane, A., και Trochu, M., *Union européenne et protection des investissements*, Bruylant, 2021, σ. 63.

i) Η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από της προσχώρησης

67. Κατά τη γνώμη μου, η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση έχει μια βέβαιη συνέπεια. Κάθε διαιτητική διαδικασία κινηθείσα βάσει ΔΕΣ που δεσμεύει τη Ρουμανία και ένα άλλο κράτος μέλος *μετά* την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση είναι ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης. Από την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης προκύπτει ότι, από την ημερομηνία της προσχώρησης αυτής, δεν μπορεί να αναγνωριστεί αρμοδιότητα σε διαιτητικό δικαστήριο που συστάθηκε βάσει ΔΕΣ συναφθείσας μεταξύ της Ρουμανίας και άλλου κράτους μέλους και καμία διαιτητική διαδικασία δεν μπορεί πλέον να κινηθεί βάσει ενδοενωσιακής ΔΕΣ¹³.

68. Θεωρώ, ωστόσο, ότι χωρεί συζήτηση ως προς την εφαρμογή της λύσης αυτής σε διαιτητικές διαδικασίες κινηθείσες *πριν* από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, οι οποίες παραμένουν εκκρεμείς κατά τον χρόνο της προσχώρησης αυτής και, ως εκ τούτου, πρέπει να εξεταστεί ο βαθμός στον οποίον οι αρχές που απορρέουν από την απόφαση *Achmea* εφαρμόζονται στις καταστάσεις αυτές.

ii) Η δυνατότητα άμεσης εφαρμογής των αρχών της απόφασης Achmea στα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση στην Ένωση

69. Προκειμένου να δικαιολογήσουν την εφαρμογή της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση *Achmea* στις περιπτώσεις αυτές, το Βασίλειο της Ισπανίας και η Επιτροπή στηρίζονται στην αρχή της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση στην Ένωση¹⁴.

70. Η αρχή αυτή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί¹⁵. Από τη νομολογία προκύπτει με απόλυτη σαφήνεια ότι, «σύμφωνα με γενικώς αναγνωρισμένη αρχή, η τροποποιητική νομοθεσία έχει εφαρμογή, πλην παρεκκλίσεως, επί των μελλοντικών αποτελεσμάτων καταστάσεως γεννηθείσας υπό το κράτος της παλαιάς νομοθεσίας»¹⁶, και εξ αυτού προκύπτει επίσης ότι το δίκαιο της Ένωσης «πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι αμέσου εφαρμογής και ότι δεσμεύει [το κράτος μέλος] από την ημερομηνία προσχωρήσεώς τ[ου], ώστε εφαρμόζεται στα μελλοντικά αποτελέσματα των καταστάσεων που δημιουργήθηκαν πριν από την προσχώρηση του εν λόγω νέου κράτους μέλους»¹⁷.

71. Επιπλέον, είναι αληθές ότι το Δικαστήριο ερμηνεύει ευρέως την έννοια των «μελλοντικών αποτελεσμάτων καταστάσεως γεννηθείσας υπό το κράτος της παλαιάς νομοθεσίας»¹⁸. Έχει παραπέμψει επανειλημμένως σε «καταστάσεις που, μολονότι γεννήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της νέας ρυθμίσεως, δεν έχουν ακόμη παύσει»¹⁹, καταδεικνύοντας ανοικτή αντίληψη της

¹³ Βλ., επ' αυτού, προτάσεις μου στην υπόθεση *Komstroy* (C-741/19, EU:C:2021:164, σημείο 69).

¹⁴ Βλ., συναφώς, *Kaleda, S.L., Przejście prawa wspólnotowego przez nowe państwo członkowskie. Zagadnienia przejściowe i międzyczasowe*, Βαρσοβία, 2003, σ. 127 έως 192.

¹⁵ Βλ., σχετικά με τη λυσιτέλεια της αρχής της άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, *Blatière, L., L'applicabilité temporelle du droit de l'Union européenne*, *CREAM*, 2018, σ. 152 έως 167.

¹⁶ Αποφάσεις της 15ης Φεβρουαρίου 1978, *Bauche και Delquignies* (96/77, EU:C:1978:26, σκέψη 48), και της 7ης Φεβρουαρίου 2002, *Kauer* (C-28/00, EU:C:2002:82, σκέψη 20). Βλ. επίσης απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Hungeod κ.λπ.* (C-496/18 και C-497/18, EU:C:2020:240, σκέψη 94).

¹⁷ Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 1997, *Saldanha και MTS* (C-122/96, EU:C:1997:458, σκέψη 14).

¹⁸ Για λεπτομερή μελέτη της ευρείας αντίληψης του Δικαστηρίου όσον αφορά τις τρέχουσες καταστάσεις, βλ. *Blatière, L.*, *όπ.π.*, σ. 148 έως 152.

¹⁹ Αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, *Affish* (C-183/95, EU:C:1997:373, σκέψη 57), και της 22ας Ιουνίου 2006, *Βέλγιο και Forum 187* κατά *Επιτροπής* (C-182/03 και C-217/03, EU:C:2006:416, σκέψη 148).

έννοιας των όρων «μελλοντικά αποτελέσματα». Εξάλλου, το Δικαστήριο δέχθηκε σαφώς τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στο ζήτημα αν είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης αποζημίωση λόγω βλάβης η οποία προκλήθηκε πριν από την προσχώρηση του κράτους μέλους στην Ένωση και καταβλήθηκε μετά την προσχώρηση, προκειμένου να αντισταθμιστούν οι διά βίου συνέπειες της βλάβης που υπέστη το θύμα²⁰.

72. Υπό το πρίσμα της νομολογίας αυτής, και αντίθετα προς όσα υποστηρίζουν οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Mîcuța κ.λπ., εκτιμώ ότι η συνέχιση, μετά την προσχώρηση, της επίμαχης διαιτητικής διαδικασίας, η οποία κινήθηκε κατόπιν επίμαχης πράξης που εξέδωσε η Ρουμανία πριν από την προσχώρηση, αρκεί προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη μελλοντικών αποτελεσμάτων κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση²¹.

73. Κατά τη γνώμη μου, επομένως, το δίκαιο της Ένωσης και, συνεπώς, η νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση Achmea εφαρμόζονται *ratione temporis* στην επίμαχη διαιτητική διαδικασία, η οποία κινήθηκε βάσει ΔΕΣ που δέσμευε τη Ρουμανία και άλλο κράτος μέλος πριν από την προσχώρηση, η οποία εξακολουθούσε να ισχύει κατά τον χρόνο της προσχώρησης.

74. Φρονώ, εντούτοις, ότι η αρχή της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση δεν επαρκεί αφ' εαυτής για την επίλυση του ζητήματος της συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης διαιτητικής διαδικασίας που κινήθηκε βάσει ενδοενωσιακής ΔΕΣ πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους.

75. Πράγματι, τα φαινόμενα ενίοτε απατούν και δεν μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι αρχές που απορρέουν από την απόφαση Achmea εφαρμόζονται στις ως άνω καταστάσεις για τον λόγο αυτόν και μόνον, χωρίς να αναλυθεί προηγουμένως η υποκείμενη συλλογιστική στην απόφαση αυτή.

2) Η εφαρμογή *ratione materiae* της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Achmea

76. Η εφαρμογή, από της προσχωρήσεως, του δικαίου της Ένωσης σε διαιτητική διαδικασία κινηθείσα βάσει ενδοενωσιακής ΔΕΣ πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους δεν αναιρεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα αυτής της εγκύρως κινηθείσας διαδικασίας η οποία αφορά διαφορά προγενέστερη της προσχώρησης.

77. Τα χαρακτηριστικά αυτά, όμως, έχουν αναμφισβήτητο αντίκτυπο, από ουσιαστικής πλέον και όχι από χρονικής απόψεως, στη δυνατότητα εφαρμογής της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Achmea σε διαιτητικές διαδικασίες όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση. Με άλλα λόγια, μολονότι η νομολογία αυτή, όπως και το δίκαιο της Ένωσης στο σύνολό του, έχει εφαρμογή στην επίμαχη διαιτητική διαδικασία από αμιγώς χρονικής απόψεως, δεν συμβαίνει το ίδιο από ουσιαστικής απόψεως, και τούτο για πλείονες λόγους.

²⁰ Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2014 (C-318/13, EU:C:2014:2133, σκέψεις 21 έως 24). Βλ. επίσης, υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 14ης Ιουνίου 2007, Telefónica O2 Czech Republic (C-64/06, EU:C:2007:348, σκέψη 21).

²¹ Βλ., επ' αυτού, Kaleda, S.L., όπ.π. σ. 183: «Οι διατάξεις [του δικαίου της Ένωσης] που διέπουν τα αποτελέσματα ορισμένων πράξεων έχουν άμεση εφαρμογή, κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος τους, στα αποτελέσματα που συνεχίζονται –για παράδειγμα, έχουν εφαρμογή στις παραβάσεις οι οποίες, καίτοι απορρέουν από γεγονότα του παρελθόντος, βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος». (Πρωτότυπο κείμενο στην πολωνική γλώσσα: «przepisy [prawa Unii] regulujące skutki pewnych czynności są natychmiast stosowane w stosunku do skutków trwających w momencie ich wejścia w życie - np. przechwytyją naruszenie nadal trwające w dniu wejścia w życie, chociaż wynikające ze zdarzeń dawnych».)

ι) Έλλειψη προσβολής της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης

78. Επισημαίνεται ότι η λύση στην οποία κατέληξε το Δικαστήριο στην απόφαση *Achmea* βασίζεται στην προσβολή της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης που συνιστά η υπαγωγή της διαφοράς σε διαιτητική διαδικασία βάσει ενδοενωσιακής ΔΕΣ, στο πλαίσιο της οποίας ενδέχεται να ερμηνευθεί ή να εφαρμοστεί το δίκαιο της Ένωσης.

– Η αρχή της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης

79. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αυτονομία του δικαίου της Ένωσης διαφυλάσσεται με την καθιέρωση, από τις Συνθήκες, δικαιοδοτικού συστήματος το οποίο προορίζεται να διασφαλίζει τη συνοχή και την ενότητα κατά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης²². Η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο του συστήματος αυτού, με την καθιέρωση διαλόγου μεταξύ δικαστών, μεταξύ του Δικαστηρίου και των δικαστηρίων των κρατών μελών, με σκοπό τη διασφάλιση της ενότητας της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης²³.

80. Όμως, η υπαγωγή της διαφοράς σε διαιτητική διαδικασία κινηθείσα βάσει ΔΕΣ η οποία συνήφθη μεταξύ δύο κρατών μελών μπορεί να εξαιρέσει από το δικαιοδοτικό σύστημα την επίλυση διαφοράς δυνάμενη να συνεπάγεται την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και μπορεί, επομένως, να παραβιάσει την αρχή της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης που αντικατοπτρίζουν τα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ.

81. Με άλλα λόγια, η λύση στην απόφαση *Achmea* βασίζεται, μεταξύ άλλων, στην αδυναμία στέρησης, δυνάμει της αρχής της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης, της αρμοδιότητας των δικαστηρίων των κρατών μελών να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, καθώς και της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις σε απάντηση των ερωτημάτων που υποβάλλουν τα δικαστήρια αυτά, σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης²⁴.

82. Εντούτοις, φρονώ ότι, στην περίπτωση διαιτητικής διαδικασίας κινηθείσας βάσει ΔΕΣ η οποία συνήφθη μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους, καμία διαφορά δυνάμενη να αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δεν εξαιρείται από το δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης.

83. Συναφώς, διευκρινίζεται ότι, από την άποψη αυτή, δεν ασκεί επιρροή το αν η διαφορά αυτή συνεπάγεται μετά βεβαιότητας ότι το διαιτητικό δικαστήριο θα ερμηνεύσει ή θα εφαρμόσει το δίκαιο της Ένωσης. Κατά τη γνώμη μου, το γεγονός και μόνον ότι υφίσταται τέτοιο ενδεχόμενο αρκεί για να διαπιστωθεί προσβολή της αυτοτέλειας του δικαίου της Ένωσης, εφόσον η διαφορά η οποία ενέχει τέτοιο κίνδυνο εμπίπτει όντως στο δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης²⁵. Επισημαίνεται, επιπλέον, ότι ο κίνδυνος αυτός υφίσταται στο σύνολο των ενδοενωσιακών ΔΕΣ. Επομένως, δεν θεωρώ αναγκαίο να ελεγχθεί, εν προκειμένω, αν το διαιτητικό δικαστήριο ερμήνευσε ή εφάρμοσε όντως, ή θα μπορούσε να ερμηνεύσει ή να εφαρμόσει, το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, θεωρώ ότι η απόφαση *Achmea* έχει την έννοια ότι το Δικαστήριο θέσπισε ως κριτήριο για το αν είναι συμβατή με την αρχή της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης διαιτητική διαδικασία βασισμένη σε ενδοενωσιακή ΔΕΣ το αν η διαδικασία αυτή έχει ως

²² Βλ. απόφαση *Achmea* (σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ., επίσης, *Malferrari, L.*, όπ.π., σ. 48 και 50.

²³ Γνωμοδότηση 2/13 της 18ης Δεκεμβρίου 2014 (EU:C:2014:2454, σκέψη 176).

²⁴ Γνωμοδότηση 1/09 της 8ης Μαρτίου 2011 (EU:C:2011:123, σκέψη 89).

²⁵ Πρβλ. απόφαση *Achmea* (σκέψεις 39 και 56).

αποτέλεσμα να στερεί από τα εθνικά δικαστήρια την αρμοδιότητά τους να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, καθώς και από το Δικαστήριο την αρμοδιότητά του να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις σε απάντηση των ερωτημάτων που υποβάλλουν τα δικαστήρια αυτά.

– *Η αρμοδιότητα των ρουμανικών δικαστηρίων να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο*

84. Διαφορά η οποία ανέκυψε από ενδεχόμενη παράβαση, εκ μέρους κράτους, διάταξης ΔΕΣ της οποίας η διαδικασία επίλυσης κινήθηκε πριν από την προσχώρηση του κράτους αυτού στην Ένωση δεν υπάγεται κατ' ανάγκη στο δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης. Η επίλυσή της από διαιτητικό δικαστήριο που συστάθηκε βάσει ΔΕΣ συναφθείσας μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους δεν μπορεί να στερήσει από τα δικαστήρια των κρατών μελών την αρμοδιότητά τους να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης ούτε από το Δικαστήριο την αρμοδιότητά του να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις σε απάντηση των ερωτημάτων που υποβάλλουν τα δικαστήρια αυτά σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης.

85. Έστω ότι της διαφοράς που αφορά ενδεχόμενη παράβαση από το κράτος αυτό των διατάξεων της ΔΕΣ είχε επιληφθεί ένα ρουμανικό δικαστήριο, όχι διαιτητικό δικαστήριο. Εκτιμώ ότι το δικαστήριο αυτό δεν θα μπορούσε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εάν είχε ανακύψει ενώπιόν του ζήτημα ερμηνείας ή εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

86. Συγκεκριμένα, πρώτον, είναι πρόδηλο ότι ρουμανικό δικαστήριο επιληφθέν υποθέσεως που θα αφορούσε ενδεχόμενη παράβαση διατάξεων της ΔΕΣ από αυτό το κράτος μέλος πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση δεν θα μπορούσε να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, καθόσον δεν θα ήταν, κατά τον χρόνο αυτόν, δικαστήριο κράτους μέλους κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, η συμφωνία του 1995 δεν προέβλεπε τη δυνατότητα των ρουμανικών δικαστηρίων να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως.

87. Δεύτερον, η ίδια λύση επιβάλλεται όσον αφορά τη δυνατότητα του ρουμανικού δικαστηρίου, το οποίο επιλαμβάνεται της διαφοράς πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως μετά την προσχώρηση στην Ένωση. Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει σαφώς ότι ένα τέτοιο δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με κατάσταση γεννηθείσα πριν από την προσχώρηση²⁶.

88. Αυτό ακριβώς συνέβη στην περίπτωση της διαφοράς ως προς την οποία κινήθηκε η επίμαχη διαιτητική διαδικασία. Η προβαλλόμενη παράβαση της ΔΕΣ εκ μέρους της Ρουμανίας, η οποία αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς, ήταν προγενέστερη της προσχώρησης του κράτους αυτού στην Ένωση, η δε επίμαχη διαιτητική διαδικασία κινήθηκε πριν από την προσχώρηση. Επομένως, όλα τα σχετικά πραγματικά περιστατικά είχαν λάβει χώρα πριν από την προσχώρηση και είχαν

²⁶ Αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, Υπος (C-302/04, EU:C:2006:9, σκέψεις 36 και 37)· της 30ής Απριλίου 2020, EUROVIA (C-258/19, EU:C:2020:345, σκέψεις 42 και 43), και διάταξη της 1ης Οκτωβρίου 2020, Slovenský plynárenský priemysel (C-113/20, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2020:772, σκέψεις 28 και 31). Για κριτική εξέταση της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την αρμοδιότητά του να αποφαινεται επί προδικαστικών ερωτημάτων στο πλαίσιο της προσχώρησης νέων κρατών μελών στην Ένωση, βλ. Póltorak, N., «Ratione Temporis Application of the Preliminary Rulings Procedure», *Common Market Law Review*, αριθ. 45, 2008, σ. 1357 έως 1381.

παραγάγει όλα τα αποτελέσματά τους. Αν είχε επιληφθεί της διαφοράς αυτής ένα ρουμανικό δικαστήριο, δεν θα μπορούσε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο αυτής.

89. Η λύση αυτή δεν τίθεται εν αμφιβόλω ούτε από την αρχή της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης επί των μελλοντικών αποτελεσμάτων κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση ούτε από τη νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση *Kremikovtzi*²⁷, την οποία επικαλέστηκε η Επιτροπή και με την οποία το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο να ερμηνεύει τις διατάξεις της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, αφετέρου²⁸, στο πλαίσιο διαφοράς η οποία αφορούσε πραγματικά περιστατικά προγενέστερα της προσχώρησης της Βουλγαρίας στην Ένωση.

90. Όσον αφορά την αρχή της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης επί των μελλοντικών αποτελεσμάτων κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η αρχή αυτή δεν προορίζεται να εφαρμοστεί στη διαφορά που αφορά την προβαλλόμενη παράβαση των διατάξεων της ΔΕΣ από τη Ρουμανία. Όπως προεκτέθηκε στο σημείο 88 των παρούσων προτάσεων, τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της οποίας θα επιλαμβάνονταν το ρουμανικό δικαστήριο συνίστανται στην κατάργηση από τη Ρουμανία του καθεστώτος των ΕΚΔ, η οποία επέφερε ενδεχομένη παράβαση εκ μέρους της Ρουμανίας των υποχρεώσεων που υπείχε βάσει της ΔΕΣ. Επομένως, η κατάσταση από την οποία ανέκυψε η διαφορά γεννήθηκε πριν από την προσχώρηση και τοποθετείται σαφώς στο παρελθόν²⁹.

91. Όσον αφορά την απόφαση *Kremikovtzi*³⁰, θεωρώ ότι επίσης δεν είναι ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση τη διαπίστωση της αναρμοδιότητας του Δικαστηρίου, για τους ίδιους λόγους. Συγκεκριμένα, καίτοι τα επίμαχα πραγματικά περιστατικά στην υπόθεση της κύριας δίκης στην απόφαση εκείνη ανάγονταν στην καταβολή ενισχύσεων πριν από την προσχώρηση, το αντικείμενο της διαφοράς αφορούσε, εντούτοις, τη διαδικασία ανάκτησης των ενισχύσεων αυτών και, ειδικότερα, τη νομική βάση επί της οποίας έπρεπε να βασιστεί η διαδικασία αυτή, η οποία ήταν μεταγενέστερη της προσχώρησης. Με άλλα λόγια, αντικείμενο των προδικαστικών ερωτημάτων ήταν όντως τα αποτελέσματα ενίσχυσης, τα οποία έλαβαν τη μορφή έκδοσης πράξης και συγκεκριμένου συμβάντος *μετά* την προσχώρηση κράτους μέλους, γεγονός που δικαιολογούσε την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων.

92. Αντιθέτως, η διαφορά της οποίας θα μπορούσε να επιληφθεί, εν προκειμένω, ρουμανικό δικαστήριο αφορούσε κατάσταση –την ενδεχομένη παράβαση της ΔΕΣ από τη Ρουμανία– οριστικώς γεννηθείσα πριν από την προσχώρηση. Επομένως, εν αντιθέσει προς ό,τι συνέβη στην

²⁷ Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2012 (C-262/11, EU:C:2012:760).

²⁸ Συμφωνία η οποία συνήφθη και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Κοινότητας με την απόφαση 94/908/ΕΚ, ΕΚΑΧ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 1994 (ΕΕ 1994, L 358, σ. 1).

²⁹ Η κατάσταση αυτή διαφέρει από εκείνη στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2014, X (C-318/13, EU:C:2014:2133), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο δυνάμει της αρχής της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στα μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση. Στην υπόθεση X, το αιτούν δικαστήριο είχε επιληφθεί, *μετά* την προσχώρηση της Φινλανδίας στην Ένωση, διαφοράς που αφορούσε το ύψος της αποζημίωσης που είχε επίσης επιδικαστεί *μετά* την προσχώρηση, λόγω ζημίας προκληθείσας πριν από την προσχώρηση. Επομένως, το αντικείμενο της διαφοράς αφορούσε όντως πραγματικά περιστατικά μεταγενέστερα της προσχώρησης, έστω και αν αυτά συνιστούσαν μελλοντικά αποτελέσματα κατάστασης γεννηθείσας πριν από την προσχώρηση, και σκοπούσε στη ρύθμιση κατάστασης για το μέλλον. Αντιθέτως, η διαφορά της οποίας επιλήφθηκε το διαιτητικό δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση αφορούσε όχι το ύψος της επιδικασθείσας αποζημίωσης, αλλά την ίδια την ύπαρξη παράβασης της ΔΕΣ από τη Ρουμανία και, επομένως, αφορούσε κατάσταση γεννηθείσα *πριν* από την προσχώρηση.

³⁰ Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2012 (C-262/11, EU:C:2012:760).

υπόθεση Kremikontzi, κανένα πραγματικό περιστατικό ή πράξη μεταγενέστερη της προσχώρησης δεν αποτελούσε αντικείμενο της διαφοράς της οποίας επιλήφθηκε το διαιτητικό δικαστήριο³¹.

93. Υπό τις συνθήκες αυτές, κατά τη γνώμη μου, δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος το οποίο θα υπέβαλλε ένα ρουμανικό δικαστήριο εάν είχε επιληφθεί της υπόθεσης, η διαφορά που οδήγησε στη διαιτητική διαδικασία δεν μπορεί να εμπίπτει στην έννομη τάξη της Ένωσης, ούτε πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση ούτε κατόπιν αυτής.

94. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι μια διαιτητική διαδικασία όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία κινήθηκε βάσει ΔΕΣ συναφθείσας μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους, δεν μπορεί να θίξει την αυτονομία του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και μετά την προσχώρηση αυτή, και, επομένως, εν αντιθέσει προς την επίμαχη διαδικασία στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Achmea, δεν μπορεί να συναχθεί παράβαση των άρθρων 267 και 344 ΣΛΕΕ.

95. Πρόσθετα στοιχεία επιβεβαιώνουν τη συμβατότητα της επίμαχης διαιτητικής διαδικασίας με το δίκαιο της Ένωσης, όσον αφορά το ζήτημα της παραβίασης της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η οποία φρονώ ότι δεν συντρέχει.

ii) Το ζήτημα της ύπαρξης παραβίασης της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης

96. Το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι, από της προσχώρησης της Ρουμανίας στην Ένωση, το διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση της κύριας δίκης έπρεπε να είχε κρίνει ότι αρμόδια για την εκδίκαση της προσφυγής ήταν τα ρουμανικά δικαστήρια, τα οποία μπορούσαν να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων των επενδυτών.

97. Πράγματι, η λύση στην οποία κατέληξε το Δικαστήριο στην απόφαση Achmea στηρίζεται στην παραβίαση της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που μπορεί να συνιστά η υπαγωγή της διαφοράς σε διαιτητική διαδικασία κινήσιμα βάσει ενδοενησιακής ΔΕΣ στο πλαίσιο διαφοράς που μπορεί να αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης.

98. Στην απόφαση Achmea³², το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το δίκαιο της Ένωσης εδράζεται στη θεμελιώδη παραδοχή ότι κάθε κράτος μέλος αποδέχεται από κοινού με τα λοιπά κράτη μέλη, και αναγνωρίζει ότι τα εν λόγω κράτη αποδέχονται από κοινού με αυτό, μια σειρά κοινών αξιών επί των οποίων στηρίζεται η Ένωση. Η παραδοχή αυτή συνεπάγεται και δικαιολογεί την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών ως προς την αναγνώριση των εν λόγω αξιών και, επομένως, ως προς την τήρηση του δικαίου της Ένωσης που υλοποιεί τις αξίες αυτές³³.

³¹ Για λόγους πληρότητας και για θεωρητικούς λόγους, διευκρινίζεται ότι ρουμανικό δικαστήριο δεν θα μπορούσε να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο σχετικά με τα μελλοντικά αποτελέσματα της απόφασής του όσον αφορά την παράβαση από τη Ρουμανία της ΔΕΣ υπό το πρίσμα των κανόνων του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων. Το ερώτημα αυτό, αφενός, θα ήταν αμιγώς υποθετικό, δεδομένου ότι, ενόσω εκκρεμεί η διαδικασία, δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί μετά βεβαιότητας η έκβαση της διαφοράς. Αφετέρου, το ερώτημα δεν θα αφορούσε αυστηρά το αντικείμενο της διαφοράς της οποίας επιλήφθηκε το εθνικό δικαστήριο, το οποίο ανάγεται μόνον στο ζήτημα του αν η Ρουμανία παρέβη τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από τη ΔΕΣ, και, επομένως, η απάντηση του Δικαστηρίου δεν θα ήταν αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς.

³² Σκέψη 34.

³³ Απόφαση Achmea (σκέψη 34). Βλ. επίσης γνωμοδότηση 2/13 της 18ης Δεκεμβρίου 2014 (EU:C:2014:2454, σκέψεις 168 και 173 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία).

99. Συγκεκριμένα, όπως εξέθεσα στις προτάσεις μου στην υπόθεση *Komstroy*³⁴, τα κράτη μέλη οφείλουν να θεωρούν, εκτός αν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, ότι όλα τα υπόλοιπα κράτη μέλη σέβονται το δίκαιο της Ένωσης, περιλαμβανομένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον ανεξάρτητου δικαστηρίου, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ιδιαίτερος ρόλος των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, προεξάρχουσας της Επιτροπής, που είναι επιφορτισμένα να διασφαλίζουν τον σεβασμό των αρχών αυτών επιβεβαιώνει τη σημασία τους³⁵.

100. Επιπλέον, το γεγονός ακριβώς ότι οι σχέσεις της Ένωσης με τρίτα κράτη δεν εδράζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη, η οποία υφίσταται εντός της Ένωσης, δικαιολογεί την απόφαση των συμβαλλόμενων κρατών σε διεθνή συμφωνία μεταξύ κράτους μέλους και τρίτου κράτους να συμφωνήσουν σε έναν ουδέτερο μηχανισμό επίλυσης διαφορών, δεδομένου ότι κάθε συμβαλλόμενος δεν εμπιστεύεται κατ' ανάγκην πλήρως το δικαιοδοτικό σύστημα του άλλου συμβαλλόμενου όσον αφορά τη διασφάλιση της τήρησης των κανόνων της συμφωνίας³⁶.

101. Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνεται ότι η Επιτροπή ενθάρρυνε τη σύναψη ΔΕΣ μεταξύ των κρατών μελών και των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ως αναγκαίων μέσων για την προετοιμασία της προσχώρησής τους στην Ένωση³⁷. Εξάλλου, το άρθρο 74 της συμφωνίας του 1995, το οποίο επιγράφεται «Προώθηση και προστασία των επενδύσεων», προάγει τη σύναψη συμφωνιών προστασίας και προώθησης των επενδύσεων από τα κράτη μέλη και τη Ρουμανία. Επομένως, το Βασίλειο της Σουηδίας και η Ρουμανία ακολούθησαν την παρότρυνση αυτή συνάπτοντας την επίμαχη ΔΕΣ.

102. Στο ιδιαίτερο αυτό πλαίσιο, η ρήτρα επίλυσης των διαφορών της ΔΕΣ θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως αντιστάθμιση της έλλειψης αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ του Βασιλείου της Σουηδίας και της Ρουμανίας. Το ζητούμενο ήταν να διασφαλιστεί η προστασία των επενδυτών των κρατών μελών στη Ρουμανία, μέσω, μεταξύ άλλων, της δυνατότητας υπαγωγής της διαφοράς σε σύστημα επίλυσης διαφορών εκτός του δικαιοδοτικού συστήματος του κράτους αυτού, καθόσον το κράτος αυτό δεν ήταν, πριν την προσχώρηση, αρκούντως αξιόπιστο όσον αφορά τον σεβασμό του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής των επενδυτών³⁸.

103. Υπό τις συνθήκες αυτές, θεωρώ ότι οι διαιτητές, οι οποίοι επιλήφθηκαν εγκύρως της διαφοράς βάσει ΔΕΣ –τη σύναψη της οποίας μεταξύ κράτους μέλους και του διάδικου στη διαιτησία κράτους, πριν από την προσχώρησή του στην Ένωση, ενθάρρυνε η ίδια η Ένωση–, μπορούσαν δικαιολογημένα να μην κρίνουν εαυτούς αναρμόδιους να εξετάσουν την υπόθεση, κατά τον χρόνο προσχώρησης, καθόσον η διαιτητική διαδικασία καθιστούσε δυνατή πριν από την προσχώρηση, όπως και η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μετά την προσχώρηση, τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων των επενδυτών.

³⁴ C-741/19, EU:C:2021:164, σημείο 64.

³⁵ Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση *Komstroy* (C-741/19, EU:C:2021:164, σημείο 65 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁶ Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Y. Bot στη γνωμοδότηση 1/17 (Συμφωνία ΟΕΣ ΕΕ-Καναδά, EU:C:2019:72, σημείο 82).

³⁷ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Wathelet στην υπόθεση *Achmea* (C-284/16, EU:C:2017:699, σημείο 40). Βλ., επίσης, Kochenov, D., Lavranos, N., «*Achmea Versus the Rule of Law: CJEU's Dogmatic Dismissal of Investors' Rights in Backsliding Member States of the European Union*», *Hague Journal on the Rule of Law*, 2021.

³⁸ Σχετικά με τη συμβολή των διαιτητικών δικαστηρίων στον σεβασμό του κράτους δικαίου σε υποθέσεις επενδυτικού δικαίου, βλ. Sadowski, W., «*Protection of the Rule of Law in the European Union through Investment Treaty Arbitration: Is Judicial Monopolism the Right Response to Illiberal Tendencies in Europe?*», *Common Market Law Review*, αριθ. 55, 2018, σ. 1025 έως 1060, και Kochenov, D., Lavranos, N., όπ.π.

104. Ως εκ τούτου, κατά τη γνώμη μου, εν αντιθέσει προς την κατάσταση στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Achmea*, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη διακοπή της επίμαχης εν προκειμένω διαιτητικής διαδικασίας, η οποία αντιστάθμιζε αρχικώς την έλλειψη εμπιστοσύνης στον σεβασμό, εκ μέρους της Ρουμανίας, των απαιτήσεων περί αποτελεσματικής ένδικης προστασίας πριν από την προσχώρησή της στην Ένωση.

105. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι *European Food* κ.λπ. και οι *Viorel Micula* κ.λπ. υποστήριξαν επίσης ότι η προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση δεν είχε καταστήσει δυνατή την καθιέρωση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ αυτού του κράτους μέλους και των κρατών μελών, δεδομένου ότι η προσχώρησή της είχε εξαρτηθεί από τη θέσπιση μηχανισμού για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου σε αυτό το κράτος μέλος όσον αφορά την επίτευξη των ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς³⁹.

106. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό. Η απόφαση ΜΣΕ και μόνον δεν συνεπάγεται τη μη εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στις σχέσεις μεταξύ της Ρουμανίας και των άλλων κρατών μελών. Γενική έλλειψη εμπιστοσύνης έναντι κράτους μέλους αποκλειστικά και μόνον λόγω της θέσπισης μηχανισμού όπως ο προβλεπόμενος στην απόφαση ΜΣΕ κατά τον χρόνο προσχώρησής του δεν μπορεί να υπάρξει εντός της έννομης τάξης της Ένωσης. Η περιορισμένη εμπιστοσύνη προς τα ρουμανικά δικαστήρια μπορεί να βασίζεται μόνον σε αντικειμενικά, αξιόπιστα, συγκεκριμένα και δεόντως επικαιροποιημένα στοιχεία σχετικά με τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος στο κράτος μέλος⁴⁰.

3) Συμπέρασμα σχετικά με την εφαρμογή της νομολογίας *Achmea*

107. Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι οι αρχές που απορρέουν από την απόφαση *Achmea* δεν έχουν εφαρμογή σε διαιτητική διαδικασία όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία κινήθηκε βάσει ΔΕΣ συναφθείσας μεταξύ δύο κρατών μελών πριν από την προσχώρηση στην Ένωση του διάδικου στη διαιτησία κράτους και η οποία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη κατά τον χρόνο της προσχώρησης στην Ένωση⁴¹.

108. Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι δυνατόν να συναχθεί παραβίαση των αρχών της αυτονομίας του δικαίου της Ένωσης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης ούτε παράβαση των άρθρων 267 και 344 ΣΛΕΕ.

β) Η συμβατότητα της ΔΕΣ με το δίκαιο της Ένωσης κατά τον χρόνο σύναψής της

109. Το Βασίλειο της Ισπανίας, υποστηριζόμενο επ' αυτού από την Επιτροπή, υποστηρίζει ότι η ΔΕΣ αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης από της σύναψέως της, καθόσον το διαιτητικό δικαστήριο που συστάθηκε βάσει αυτής μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημοκρατική διαδικασία λήψης

³⁹ Απόφαση 2006/928/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού για τη συνεργασία και τον έλεγχο της προόδου στη Ρουμανία όσον αφορά την επίτευξη των ειδικών στόχων αναφοράς στους τομείς της δικαστικής μεταρρύθμισης και της καταπολέμησης της διαφθοράς (ΕΕ 2006, L 354, σ. 56, στο εξής: απόφαση ΜΣΕ).

⁴⁰ Πρβλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, *Minister for Justice and Equality* (Πλημμέλειες του δικαστικού συστήματος) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, σκέψη 61).

⁴¹ Επισημαίνεται, επιπλέον, ότι πλεονέκτημα της λύσης αυτής είναι ότι εμφανίζει κάποια συνοχή με την πρακτική των διαιτητικών δικαστηρίων, όσον αφορά την αρμοδιότητά τους *ratione temporis*. Συναφώς, βλ. *Matringe, J.* «La compétence *ratione temporis* et l'application du traité dans le temps», σε *Leben, C.* (επιμ.), *La procédure arbitrale relative aux investissements internationaux*, L.G.D.J., 2010, σ. 78 και 79.

αποφάσεων στα συμβαλλόμενα κράτη, δεδομένου ότι στερεί από τη ρουμανική νομοθεσία το επιδιωκόμενο οικονομικό αποτέλεσμα, καθώς και να θίξει την αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων στη Σουηδία και στη Ρουμανία, και ότι, επομένως, η ΔΕΣ επηρεάζει τη λειτουργία των θεσμικών οργάνων της Ένωσης σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο της.

110. Αφενός, διατηρώ γενικώς αμφιβολίες για την αποδεικτική αξία του επιχειρήματος αυτού στο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η σύναψη των ΔΕΣ μεταξύ των κρατών μελών και της Ρουμανίας, καθόσον η Ένωση παρότρυνε τη σύναψη ΔΕΣ με τη συμφωνία του 1995. Επιπλέον, η λύση αυτή θα ισοδυναμούσε με αναδρομική αναγνώριση της ασυμβατότητας ΔΕΣ συναφθείσας από κράτος μέλος με τρίτο κράτος και, γενικότερα, με τη θέση υπό αμφισβήτηση, χωρίς περαιτέρω εξέταση και κατά τρόπο αφηρημένο, της συμβατότητας του συνόλου των ΔΕΣ που συνήφθησαν μεταξύ κρατους μελών και τρίτου κράτους.

111. Αφετέρου, όσον αφορά ειδικότερα την επίμαχη διαιτητική διαδικασία, φρονώ ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν καταλήγει ούτε σε στέρηση της αποτελεσματικότητας των κανόνων του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων ούτε, επομένως, σε στέρηση του επιδιωκόμενου από τη ρουμανική νομοθεσία οικονομικού αποτελέσματος, στο μέτρο που, για λόγους που θα εκθέσω στο πλαίσιο της εξέτασης της αιτήσεως αναιρέσεως, εκτιμώ ότι οι κανόνες του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων έχουν εφαρμογή εν προκειμένω.

112. Υπό τις συνθήκες αυτές, η ΔΕΣ δεν μπορεί να θεωρηθεί μη συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης από της συνάψεώς της.

3. Πρόταση επί της αιτήσεως αντίθετης αναιρέσεως

113. Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος ανταναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί. Καθόσον ο δεύτερος λόγος ανταναιρέσεως εξαρτάται από την ευδοκίμηση του πρώτου λόγου, εκτιμώ ότι η αντίθετη αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

B. Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

114. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από το Βασίλειο της Ισπανίας, προβάλλει τρεις λόγους προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως. Υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο, πρώτον, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και προέβη σε εσφαλμένο νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών καθόσον έκρινε ότι η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια να εκδώσει την επίδικη απόφαση· δεύτερον, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται στην επιδικασθείσα αποζημίωση και, τρίτον, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι η επίδικη απόφαση είχε χαρακτηρίσει εσφαλμένως «πλεονέκτημα» την επιδικασθείσα από το διαιτητικό δικαστήριο αποζημίωση.

115. Θα εξετάσω καταρχάς τους δύο πρώτους λόγους αναιρέσεως, οι οποίοι αφορούν τον καθορισμό του χρονικού σημείου κατά το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγήθηκε η κρατική ενίσχυση από το κράτος μέλος, προκειμένου να διαπιστωθεί αν το δίκαιο περί κρατικών ενισχύσεων τύγχανε τότε εφαρμογής, και αν η Επιτροπή ήταν αρμόδια να εκδώσει την επίδικη απόφαση.

1. Επί των δύο πρώτων λόγων αναιρέσεως: ο καθορισμός του χρονικού σημείου χορήγησης της ενίσχυσης

116. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, στις σκέψεις 66 επ. της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι το δίκαιο της Ένωσης κατέστη εφαρμοστέο στη Ρουμανία μόνον από την ημερομηνία προσχώρησής της στην Ένωση και ότι, ως εκ τούτου, η Επιτροπή απέκτησε αρμοδιότητα ελέγχου των ενεργειών της Ρουμανίας δυνάμει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ μόνον από την ημερομηνία αυτή. Εξ αυτού συνήγαγε ορθώς ότι, προκειμένου να καθοριστεί η αρμοδιότητα της Επιτροπής για την έκδοση της επίδικης απόφασης, πρέπει να προσδιοριστεί η ημερομηνία χορήγησης της φερόμενης ως ενίσχυσης.

117. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, «το δικαίωμα των προσφευγόντων [πρωτοδίκως] στην επίμαχη αποζημίωση γεννήθηκε και άρχισε να παράγει αποτελέσματα από τη στιγμή που η Ρουμανία κατέργησε το ΕΚΔ 24, ήτοι πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, και, επομένως, το χρονικό σημείο κατά το οποίο το δικαίωμα αυτό αναγνωρίστηκε στους προσφεύγοντες [...] είναι προγενέστερο της προσχώρησης»⁴².

118. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. απέκτησαν δικαίωμα στην επιδικασθείσα αποζημίωση μόνον όταν η διαιτητική απόφαση κατέστη εκτελεστός τίτλος δυνάμει του εθνικού δικαίου, δεδομένου ότι προηγουμένως το δικαίωμα λήψης της αποζημίωσης ήταν αβέβαιο. Επομένως, το μέτρο με το οποίο χορηγήθηκε η ενδεχόμενη ενίσχυση δεν είναι η κατάργηση των ΕΚΔ από τη Ρουμανία, αλλά η εφαρμογή της διαιτητικής απόφασης από αυτό το κράτος μέλος. Δεδομένου ότι το μέτρο αυτό λήφθηκε μετά την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση, το δίκαιο της Ένωσης ήταν εφαρμοστέο και η Επιτροπή ήταν αρμόδια να το εξετάσει υπό το πρίσμα των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ και, επομένως, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι το μέτρο είχε χορηγηθεί πριν από την προσχώρηση αυτή και ότι η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια.

119. Συναφώς, επισημαίνεται εν συντομία ότι, εν αντιθέσει προς όσα υποστηρίζουν οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ., το ζήτημα του χρονικού σημείου χορήγησης της ενίσχυσης είναι όντως νομικό ζήτημα δεκτικό αναιρετικού ελέγχου όταν πρέπει να κριθεί αν αποζημίωση επιδικασθείσα με διαιτητική απόφαση λόγω κατάργησης από το κράτος καθεστώς φορολογικών κινήτρων πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγήθηκε κατά τον χρόνο της κατάργησης αυτής, πριν από την προσχώρηση, ή κατά την πραγματική καταβολή της αποζημίωσης σε εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης, μετά την προσχώρηση.

120. Επιπλέον, η επιχειρηματολογία των European Food κ.λπ. και των Viorel Micula κ.λπ., κατά την οποία η Επιτροπή επιχειρεί να τροποποιήσει την επίμαχη απόφαση, υποστηρίζοντας ότι η επίμαχη ενίσχυση απορρέει όχι από την καταβολή της ενίσχυσης, αλλά από την έκδοση της διαιτητικής απόφασης, δεν μπορεί να γίνει δεκτή, δεδομένου ότι οι λόγοι που προέβαλε η Επιτροπή στην αίτηση αναιρέσεως αντλούνται από την ίδια την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και αμφισβητούν το βάσιμό της⁴³.

⁴² Σκέψη 78 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης.

⁴³ Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2007, Stadtwerke Schwäbisch Hall κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-176/06 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2007:730, σκέψη 17).

121. Όπως υπενθύμισε το Γενικό Δικαστήριο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, στην απόφαση *Magdeburger Mühlenwerke*⁴⁴, ότι «οι ενισχύσεις πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγούνται κατά τον χρόνο που η εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία αναγνωρίζει στον δικαιούχο το δικαίωμα λήψεώς τους».

122. Όπως υποστηρίζουν οι *European Food* κ.λπ. και οι *Viorel Micula* κ.λπ., η διατύπωση αυτή υποδηλώνει ότι το χρονικό σημείο χορήγησης μέτρου ενίσχυσης δεν συμπίπτει κατ' ανάγκη με το χρονικό σημείο πραγματικής καταβολής της ενίσχυσης.

123. Παρότι τα δύο χρονικά σημεία συμπίπτουν συχνά, εντούτοις, εν αντιθέσει προς όσα υποστηρίζει η Επιτροπή, η ενίσχυση μπορεί να θεωρηθεί χορηγηθείσα ακόμη και αν δεν καταβλήθηκε όντως⁴⁵. Ομοίως, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, σε σχέση με ενίσχυση που χορηγήθηκε κατ' εφαρμογήν καθεστώτος ενισχύσεων, ότι η ενίσχυση μπορεί να θεωρηθεί χορηγηθείσα μόνον εφόσον εφαρμόστηκε πραγματικά, έστω και αν το καθεστώς ενισχύσεων προϋπήρχε⁴⁶.

124. Με άλλα λόγια, η πραγματική καταβολή της ενίσχυσης δεν συνιστά, κατά τη γνώμη μου, το κριτήριο βάσει του οποίου μπορεί να προσδιοριστεί το χρονικό σημείο κατά το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγήθηκε το μέτρο. Επομένως, το γεγονός και μόνον ότι η επίμαχη αποζημίωση καταβλήθηκε μετά την προσχώρηση δεν αρκεί για να διαπιστωθεί ότι χορηγήθηκε όντως κατά το χρονικό αυτό σημείο ώστε να είναι εφαρμοστέο το δίκαιο της Ένωσης και αρμόδια η Επιτροπή για την έκδοση της επίδικης απόφασης.

125. Φρονώ ότι προκύπτει σαφώς από την αρχή που διατυπώθηκε στην απόφαση *Magdeburger Mühlenwerke*⁴⁷ ότι το καθοριστικό στοιχείο για να διαπιστωθεί το χρονικό σημείο χορήγησης ενδεχόμενης ενίσχυσης είναι η απόκτηση, από τον δικαιούχο του επίμαχου μέτρου, βέβαιου δικαιώματος λήψης της ενίσχυσης, και η αντίστοιχη δέσμευση του κράτους να χορηγήσει το μέτρο. Το κριτήριο αυτό φαίνεται λογικό υπό το πρίσμα του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων, σκοπός του οποίου είναι να ρυθμίζει τις κρατικές ενέργειες, δεδομένου ότι η δέσμευση και μόνον του κράτους να ενεργήσει προς στήριξη δικαιούχου επιχείρησης μπορεί να συνεπάγεται ήδη καθεαυτήν στρέβλωση του ανταγωνισμού στην αγορά, πριν ακόμη εφαρμοστεί η στήριξη εν τοις πράγμασι.

126. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το δικαίωμα των *European Food* κ.λπ. και των *Viorel Micula* κ.λπ. να λάβουν το φερόμενο ως μέτρο ενίσχυσης, το οποίο συνίσταται στην αποζημίωση που επιδικάστηκε με τη διαιτητική απόφαση, γεννήθηκε κατά τον χρόνο παράβασης από τη Ρουμανία των διατάξεων της ΔΕΣ. Δεν συμφωνώ με την ανάλυση αυτή.

127. Είναι σαφές ότι η επιδικασθείσα από το διαιτητικό δικαστήριο φερόμενη ως ενίσχυση αποζημίωση έχει την προέλευσή της στην παράβαση αυτή. Είναι επιπλέον αληθές, όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 78 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι, βάσει της λογικής των διατάξεων περί ευθύνης, η διαιτητική απόφαση και οι καταβολές που πραγματοποίησε η Ρουμανία συνιστούν, για τους *European Food* κ.λπ. και τους *Viorel Micula* κ.λπ., αναγνώριση του δικαιώματος αποζημίωσης της ζημίας που υπέστησαν εξαιτίας της

⁴⁴ Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013 (C-129/12, EU:C:2013:200, σκέψη 40).

⁴⁵ Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, *Arriva Italia* κ.λπ. (C-385/18, EU:C:2019:1121, σκέψεις 37 και 41).

⁴⁶ Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, *Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania* (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 88), και διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 2017, *Ιρλανδία κατά Επιτροπής* (C-369/16 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:955, σκέψη 29).

⁴⁷ Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013 (C-129/12, EU:C:2013:200).

Ρουμανίας και άσκηση του δικαιώματος αυτού. Υπ' αυτή την έννοια, με τη διαιτητική απόφαση και την εκτέλεσή της απλώς διαπιστώνεται, αναδρομικώς, η ύπαρξη προϋφιστάμενου δικαιώματος⁴⁸.

128. Εντούτοις, καίτοι, βάσει των διατάξεων περί ευθύνης, το δικαίωμα αποκατάστασης της ζημίας γεννήθηκε κατά την ημερομηνία πρόκλησής της, η ερμηνεία αυτή δεν σημαίνει ότι, στο δίκαιο περί κρατικών ενισχύσεων, το δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης γεννάται επίσης κατά το χρονικό αυτό σημείο. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι η διαιτητική απόφαση διαπιστώνει αναδρομικώς την ύπαρξη δικαιώματος αποζημίωσης, τούτο σημαίνει ότι πριν από την εν λόγω απόφαση αυτό το δικαίωμα αποζημίωσης δεν υφίστατο μετά βεβαιότητας.

129. Κατά τη διαιτητική διαδικασία, η ύπαρξη παράβασης των διατάξεων της ΔΕΣ από τη Ρουμανία και, επομένως, ζημίας την οποίαν υπέστησαν οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. αποτέλεσε αντικείμενο αντιγνώμιας, η δε Ρουμανία αμφισβήτησε ότι υπείχε υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης. Μόνον μετά την έκδοση απόφασης επί της διαφοράς υποχρεώθηκε η Ρουμανία να χορηγήσει την επίμαχη αποζημίωση και αναγνωρίστηκε στους European Food κ.λπ. και τους Viorel Micula κ.λπ. το δικαίωμα λήψης της, βάσει του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων και κατά την έννοια της προμνησθείσας νομολογίας. Δεν ασκεί συναφώς επιρροή το γεγονός ότι, κατά τις διατάξεις περί ευθύνης, η διαιτητική απόφαση διαπιστώνει την ύπαρξη δικαιώματος αποκατάστασης ζημίας για το παρελθόν.

130. Δεδομένου ότι το δίκαιο περί κρατικών ενισχύσεων ρυθμίζει τη συμπεριφορά των κρατών μελών και τη δέσμευσή τους να χορηγήσουν ορισμένα μέτρα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η Ρουμανία όφειλε να αποζημιώσει τους European Food κ.λπ. και τους Viorel Micula κ.λπ. κατά τον χρόνο που αμφισβητούσε ακριβώς την ύπαρξη της υποχρέωσης αυτής.

131. Η ερμηνεία αυτή είναι αναμφισβήτητα συνεπής προς τη νομολογία σχετικά με τη χορήγηση ενίσχυσης με απόφαση εθνικού δικαστηρίου, η οποία φρονώ ότι μπορεί να εφαρμοστεί κατ' αναλογία στις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ενίσχυση προκύπτει από απόφαση εθνικού δικαστηρίου όταν η απόφαση αυτή αναγνωρίζει το δικαίωμα του δικαιούχου να λάβει την ενίσχυση και καθορίζει το οριστικό ύψος της⁴⁹. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η απόφαση ασφαλιστικών μέτρων που επαναφέρει σε ισχύ μέτρο ενίσχυσης, αφού διαπιστώσει ότι αυτό καταργήθηκε κατά παράβαση σύμβασης, πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγεί η ίδια νέα ενίσχυση⁵⁰.

132. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και προέβη σε εσφαλμένο χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών κρίνοντας ότι η επίμαχη ενίσχυση χορηγήθηκε κατά τον χρόνο της παράβασης της ΔΕΣ από τη Ρουμανία.

133. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο καθόσον, εν προκειμένω, η ζημία που υπέστησαν οι European Food κ.λπ. και οι Viorel Micula κ.λπ. απορρέει από την κατάργηση του ΕΚΔ από τη Ρουμανία, προκειμένου η τελευταία να συμμορφωθεί προς τους κανόνες του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων. Με άλλα λόγια, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η κατάργηση μέτρου ενίσχυσης κατά την έννοια της συμφωνίας του 1995, η οποία παραπέμπει στο άρθρο 107 ΣΛΕΕ, του οποίου η ύπαρξη διαπιστώθηκε από το Συμβούλιο Ανταγωνισμού της Ρουμανίας, συνιστά καθεαυτήν το μέτρο ενίσχυσης. Επομένως, το Συμβούλιο Ανταγωνισμού της Ρουμανίας, αρμόδιο κατά τον χρόνο της κατάργησης, έπρεπε, βάσει της συλλογιστικής αυτής, όταν ζήτησε από τη

⁴⁸ Σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

⁴⁹ Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2018, ARFEA κατά Επιτροπής (T-720/16, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2018:853, σκέψη 185).

⁵⁰ Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2016, ΔΕΗ και Επιτροπή κατά Αλουμίνιον της Ελλάδος (C-590/14 P, EU:C:2016:797, σκέψη 59).

Ρουμανία να καταργήσει το ΕΚΔ, να θεωρήσει ότι και η κατάργηση αυτή συνιστούσε κρατική ενίσχυση και να εξετάσει εκ νέου το μέτρο αυτό υπό το πρίσμα των κανόνων της συμφωνίας του 1995 σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις.

134. Γενικότερα, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, η λύση του Γενικού Δικαστηρίου θα έχει ως αποτέλεσμα να αναγνωριστεί ότι κρατική ενίσχυση μπορεί να χορηγηθεί αυτομάτως λόγω της κατάργησης κρατικής ενίσχυσης. Φρονώ ότι το γεγονός αυτό αναδεικνύει την έλλειψη συνοχής στη λύση που εφαρμόστηκε στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

135. Εκτιμώ, επομένως, ότι το ενδεχόμενο μέτρο ενίσχυσης χορηγήθηκε όχι κατά τον χρόνο παράβασης της ΔΕΣ, αλλά κατά τον χρόνο που αναγνωρίστηκε το δικαίωμα των European Food κ.λπ. και των Viorel Micula κ.λπ. να λάβουν την αποζημίωση και που η Ρουμανία όφειλε, αντιστοίχως, να καταβάλει την αποζημίωση αυτή, ήτοι μετά την έκδοση της διαιτητικής απόφασης, κατά την εφαρμογή της από τη Ρουμανία. Το χρονικό αυτό σημείο ήταν, όμως, μεταγενέστερο της προσχώρησης της Ρουμανίας στην Ένωση. Ως εκ τούτου, το δίκαιο της Ένωσης ήταν όντως εφαρμοστέο στο μέτρο αυτό και η Επιτροπή ήταν αρμόδια, βάσει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, να εξετάσει την επίμαχη αποζημίωση υπό το πρίσμα του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων.

136. Συναφώς, για λόγους συνοχής, διευκρινίζεται ότι το ζήτημα της αρμοδιότητας της Επιτροπής να εξετάσει μέτρο που προκύπτει από αποζημίωση επιδικασθείσα με απόφαση διαιτητικού δικαστηρίου υπό το πρίσμα του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων είναι ζήτημα διαφορετικό από εκείνο της αρμοδιότητας των ρουμανικών δικαστηρίων να υποβάλουν στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, στο πλαίσιο της διαφοράς που οδήγησε στην επιδίκαση αποζημίωσης. Επομένως, η αναρμοδιότητα αυτών στο συγκεκριμένο ζήτημα ουδόλως προδικάζει την αρμοδιότητα της Επιτροπής να αξιολογήσει την επιδικασθείσα μετά την προσχώρηση αποζημίωση υπό το πρίσμα του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, η αρμοδιότητα αυτή καθορίζεται μόνον από το γενεσιουργό γεγονός της ενίσχυσης, το οποίο επέρχεται όταν το δικαίωμα λήψης της αποζημίωσης αναγνωρίζεται μετά βεβαιότητας.

137. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι οι δύο πρώτοι λόγοι αναιρέσεως πρέπει να γίνουν δεκτοί⁵¹.

138. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι από την ανάλυση αυτή προκύπτει η αρμοδιότητα της Επιτροπής να εξετάσει την επίμαχη αποζημίωση βάσει του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου ακυρώσεως στην υπόθεση T-704/15 και το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15 πρέπει να απορριφθούν.

⁵¹ Η επιχειρηματολογία που αναπτύσσει η Επιτροπή με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως βασίζεται κατ' ουσίαν στην παραδοχή ότι, ακόμη και αν πρέπει να θεωρηθεί ότι το μέτρο χορηγήθηκε πριν από την προσχώρηση, το δίκαιο της Ένωσης είναι παρ' όλα αυτά εφαρμοστέο στον βαθμό που η καταβολή της αποζημίωσης συνιστά το μελλοντικό αποτέλεσμα κατάστασης γεννηθείσας προηγουμένως. Κατά τη γνώμη μου, το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένως καθόρισε το χρονικό σημείο χορήγησης της ενίσχυσης πριν από την προσχώρηση, δεδομένου ότι η ενίσχυση χορηγήθηκε στην πραγματικότητα με την έκδοση της διαιτητικής απόφασης και την εφαρμογή της από τη Ρουμανία. Παρέλκει ο καθορισμός του αν το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η καταβολή της αποζημίωσης δεν συνιστούσε μελλοντικό αποτέλεσμα προγενέστερης κατάστασης και ότι, επομένως, το δίκαιο της Ένωσης δεν ήταν εφαρμοστέο.

2. Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως: η ύπαρξη πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ

139. Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ερμηνεύοντας εσφαλμένα την έννοια του πλεονεκτήματος και παραλείποντας να απαντήσει σε όλα τα επιχειρήματα που προβάλλονται στην επίδικη απόφαση προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη του πλεονεκτήματος αυτού.

140. Στη σκέψη 103 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, κατά τη νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κ.λπ.⁵², η αποκατάσταση προκληθείσας ζημίας δεν μπορεί να θεωρηθεί κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, εκτός εάν συνεπάγεται αποζημίωση για την κατάργηση παράνομης ή ασυμβίβαστης με το δίκαιο της Ένωσης ενίσχυσης⁵³. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν ίσχυε κάτι τέτοιο.

141. Αφενός, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, στις σκέψεις 104 και 105 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι καθώς από τον πρώτο λόγο ακυρώσεως προκύπτει ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμοζόταν στην επίμαχη αποζημίωση και ότι η Επιτροπή δεν ήταν αρμόδια να προβεί στον έλεγχο της η αποζημίωση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αποζημίωση για την κατάργηση ενίσχυσης παράνομης ή ασυμβίβαστης με το δίκαιο της Ένωσης.

142. Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, στις σκέψεις 106 έως 108 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι η επίμαχη αποζημίωση κάλυπτε χρονικό διάστημα προγενέστερο της προσχώρησης, κατά το οποίο το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμοζόταν και επομένως, για το διάστημα αυτό, οι προσφεύγοντες μπορούσαν να επικαλεστούν τη νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κ.λπ.⁵⁴ Στην επίμαχη απόφαση, όμως, η Επιτροπή δεν διέκρινε μεταξύ προγενέστερου και μεταγενέστερου της προσχώρησης χρονικού διαστήματος. Ως εκ τούτου, η επίμαχη απόφαση είναι παράνομη καθόσον χαρακτηρίζει την επιδίκαση αποζημίωσης «πλεονέκτημα», τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα προ της προσχώρησης.

143. Επισημαίνω, επ' αυτού, κάποια αντίφαση στο σκεπτικό της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως όσον αφορά το αν η Επιτροπή ορθώς διαπίστωσε την ύπαρξη πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ υπέρ των European Food κ.λπ. και των Viorel Micula κ.λπ. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, την έλλειψη πλεονεκτήματος λόγω της αδυναμίας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στην επίμαχη αποζημίωση, αναγνωρίζοντας, αφετέρου, ότι είχε εφαρμογή στην πραγματικότητα το δίκαιο της Ένωσης, καθόσον η αποζημίωση αφορούσε την κατάργηση των ΕΚΔ για το χρονικό διάστημα προ της προσχώρησης. Δεν αντιλαμβάνομαι, επομένως, με σαφήνεια τη βάση της συλλογιστικής που οδήγησε το Γενικό Δικαστήριο να δεχθεί τον συγκεκριμένο λόγο ακυρώσεως.

144. Επιπλέον, φρονώ ότι καθένας από τους δύο αυτούς λόγους ενέχει πλάνη περί το δίκαιο.

⁵² Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).

⁵³ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 Αστερίς κ.λπ. (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457, σκέψεις 23 και 24). Βλ. επίσης προτάσεις του γενικού εισαγγελέα D. Ruiz-Jarabo Colomer στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Atzeni κ.λπ. (C-346/03 και C-529/03, EU:C:2005:256, σημείο 198).

⁵⁴ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).

145. Πρώτον, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να διαπιστώσει εγκύρως την ύπαρξη πλεονεκτήματος κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ στο μέτρο που δεν ήταν αρμόδια να εξετάσει την αποζημίωση υπό το πρίσμα του δικαίου περί κρατικών ενισχύσεων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η συλλογιστική αυτή ερείδεται αποκλειστικά σε εσφαλμένη παραδοχή. Όπως κατέδειξα στο πλαίσιο της εξέτασης των δύο πρώτων λόγων αναιρέσεως, το δίκαιο της Ένωσης ήταν εφαρμοστέο και η Επιτροπή ήταν αρμόδια, όσον αφορά την επίμαχη αποζημίωση, καθόσον αυτή είχε χορηγηθεί μετά την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ένωση.

146. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να κρίνει επί της βάσεως αυτής και μόνον, χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο, ότι η επίμαχη αποζημίωση δεν μπορούσε να θεωρηθεί αποζημίωση για την κατάργηση ενίσχυσης παράνομης ή ασυμβίβαστης με το δίκαιο της Ένωσης.

147. Δεύτερον, όσον αφορά το επιχείρημα ότι το μέρος της αποζημίωσης που αφορά το χρονικό διάστημα προ της προσχώρησης εμπίπτει στη νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κλπ.⁵⁵, φρονώ ότι το στοιχείο αυτό είναι όντως κρίσιμο κατά την ανάλυση της ύπαρξης πλεονεκτήματος. Αντιλαμβάνομαι ότι με τη συλλογιστική αυτή το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη αποζημίωση δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως επαναφορά σε ισχύ παράνομης ενίσχυσης, δεδομένου ότι, πριν από την προσχώρηση, δεν μπορούσε να διαπιστωθεί η ύπαρξη κρατικής ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, καθόσον το δίκαιο της Ένωσης δεν ήταν ακόμη εφαρμοστέο.

148. Καίτοι είναι σαφές ότι, προκειμένου να καθοριστεί το χρονικό σημείο χορήγησης της ενίσχυσης, σημασία έχει μόνον το χρονικό σημείο κατά το οποίο αποκτήθηκε το δικαίωμα αποζημίωσης, στο στάδιο χαρακτηρισμού του μέτρου ως κρατικής ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του μέτρου αυτού, το οποίο συνίσταται στην καταβληθείσα από τη Ρουμανία αποζημίωση κατόπιν διαιτητικής απόφασης, μπορεί να έχει σημασία, ιδίως όσον αφορά την εφαρμογή της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κ.λπ.⁵⁶.

149. Εντούτοις, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, η εφαρμογή της νομολογίας αυτής, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, δεν εξαρτάται μόνον από το αν η αποζημίωση συνεπάγεται την επαναφορά σε ισχύ μέτρου το οποίο μπορούσε να χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ πριν από την προσχώρηση. Συγκεκριμένα, στην επίμαχη απόφαση, η Επιτροπή απέκλεισε τη δυνατότητα εφαρμογής της νομολογίας αυτής σε διαιτητική διαδικασία, εκτός των γενικών εθνικών κανόνων αστικής ευθύνης των κρατών μελών⁵⁷, και βασίστηκε επίσης στο γεγονός ότι το Συμβούλιο Ανταγωνισμού της Ρουμανίας είχε χαρακτηρίσει «ενισχύσεις» τα κίνητρα που χορηγήθηκαν με το ΕΚΔ βάσει της συμφωνίας του 1995⁵⁸.

150. Ανεξαρτήτως όμως του αν τα δύο αυτά στοιχεία ήταν βασικά, επισημαίνεται ότι το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε τη νομιμότητα ενός μόνον εκ των λόγων που οδήγησαν την Επιτροπή να αποκλείσει τη δυνατότητα εφαρμογής της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κ.λπ.⁵⁹, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η τελευταία ήταν εφαρμοστέα στην πραγματικότητα.

⁵⁵ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).

⁵⁶ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).

⁵⁷ Αιτιολογικές σκέψεις 101 και 102 της επίμαχης απόφασης.

⁵⁸ Αιτιολογικές σκέψεις 105 έως 107 της επίμαχης απόφασης.

⁵⁹ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).

151. Κατά τη γνώμη μου, βάσει της συλλογιστικής αυτής, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να καταλήξει, χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο, στη διαπίστωση της ύπαρξης παρανομίας στην απόφαση της Επιτροπής όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του «πλεονεκτήματος», χωρίς συγχρόνως να διαπιστώσει ότι η Επιτροπή είχε εσφαλμένως αποκλείσει την εφαρμογή της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Αστερίς κ.λπ.⁶⁰, λόγω, αφενός, της βάσης επί της οποίας είχε επιδικασθεί η αποζημίωση και, αφετέρου, του γεγονότος ότι το Συμβούλιο Ανταγωνισμού της Ρουμανίας είχε χαρακτηρίσει το ΕΚΔ «κρατική ενίσχυση» βάσει της συμφωνίας του 1995.

152. Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι ο τρίτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να γίνει δεκτός.

153. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, είμαι της γνώμης ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί, το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου ακυρώσεως στην απόφαση T-704/15 και το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15 πρέπει να απορριφθούν και οι συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-624/15, T-694/15 και T-704/15 πρέπει να αναπεμφθούν στο Γενικό Δικαστήριο προς επανεξέταση των λοιπών λόγων ακυρώσεως.

VII. Πρόταση

154. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αντίθετη αίτηση αναιρέσεως·
- να αναιρέσει την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 18ης Ιουνίου 2019, European Food SA κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-624/15, T-694/15 και T-704/15, EU:T:2019:423)·
- να απορρίψει το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως στις υποθέσεις T-624/15 και T-694/15, καθώς και το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου ακυρώσεως στην υπόθεση T-704/15·
- να αναπέμψει τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-624/15, T-694/15 και T-704/15 στο Γενικό Δικαστήριο προς επανεξέταση των λοιπών λόγων ακυρώσεως.

⁶⁰ Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (106/87 έως 120/87, EU:C:1988:457).